

FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY PALACKÉHO
V OLOMOUCI

KATEDRA SLAVISTIKY

**Etymologie na stránkách ruských a českých
lingvistických časopisů**

Etymology on the pages of Russian and Czech
linguistic magazines

Этимология на страницах русских и чешских
лингвистических журналов

(Bakalářská práce v českém jazyce)

VYPRACOVALA: Kateřina Horáčková

VEDOUCÍ PRÁCE: prof. Ludmila Stěpanova, CSc.

2012

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně a uvedla všechny použité prameny.

V Olomouci 26.11. 2012

podpis

Děkuji prof. Ludmile Stěpanové, CSc., za odbornou pomoc, konzultace, rady a věcné připomínky, které mi během zpracovávání bakalářské práce poskytla.

OBSAH

ÚVOD	6
1 TEORETICKÁ ČÁST	7
1.1 Etymologie a její pojetí	7
1.2 Etymologie slov	11
1.3 Etymologie frazémů	11
1.4 Etymologické práce a slovníky	13
1.4.1 <i>Teoretické etymologické práce</i>	13
1.4.2 <i>Etymologické slovníky</i>	14
1.4.3 <i>Popularizační etymologické práce</i>	16
1.5 Časopis Русская речь	16
1.6 Časopis Naše řeč	17
2 PRAKTICKÁ ČÁST	19
2.1 Časopis Русская речь	19
2.1.1 <i>Články teoreticky etymologické</i>	19
2.1.2 <i>Články výkladově etymologické</i>	20
2.1.2.1 <i>Tematická klasifikace článků</i>	20
2.1.2.2 <i>Původ lexikálních jednotek</i>	22
2.1.2.3 <i>Časové zařazení zkoumaných lexémů</i>	23
2.1.3 <i>Články zaměřené na obranu jazyka</i>	23
2.1.4 <i>Recenze a zprávy o etymologických publikacích</i>	24
2.2 Časopis Naše řeč	24
2.2.1 <i>Články teoreticky etymologické</i>	24
2.2.2 <i>Články výkladově etymologické</i>	25
2.2.2.1 <i>Tematická klasifikace článků</i>	26
2.2.2.2 <i>Původ lexikálních jednotek</i>	26
2.2.2.3 <i>Časové zařazení zkoumaných lexémů</i>	27
2.2.3 <i>Recenze a zprávy o etymologických publikacích</i>	27
2.3 Vybrané etymologie	28
2.3.1 <i>Точить лясы</i>	28
2.3.2 <i>При царе Горохе</i>	29
2.3.3 <i>Реүдер</i>	30

2.3.4 <i>Старая карга</i>	31
2.3.5 <i>Bez, šerík</i>	32
2.3.6 <i>Zima jako na vídrholci</i>	33
ZÁVĚR	35
РЕЗЮМЕ	38
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	43
PŘÍLOHY	46

ÚVOD

Pro svou bakalářskou práci jsem si vybrala téma spadající do oblasti lingvistiky, konkrétně etymologie, a to jak slov, tak frazémů. O etymologii a diachronních procesech v ruštině a češtině se zajímám především proto, že nám pomáhá pochopit zákonitosti v jazycích, díky nimž můžeme odůvodnit a pochopit dnešní stav jazyka. Pomáhá nám také poznat historii našich předků, původ slov nám přibližuje jejich společenský a kulturní život.

Studuji nejen ruskou filologii, ale také českou filologii, proto jsem se zaměřila jak na ruské, tak na české etymologie. Vybrala jsem dva lingvistické časopisy, *Русская речь* a *Naše řeč*, z nichž jsem vy excerpovala materiál týkající se etymologie. Ten jsem následně utřídila, zpracovala a porovнала. Moje databáze čítá celkem 154 lingvistických článků, vybraných pět je porovnáno s výklady z šesti publikací.

Bakalářská práce obsahuje dvě části, a to teoretickou část a praktickou část. V teoretické části se věnuji charakteristice etymologie jako vědy i jejím nevědeckým odnožím, jako je například lidová etymologie či bakalářská etymologie. Další oddíly teoretické části jsou věnovány původu slov a frazémů. Dále jsem zpracovala přehled o českých i ruských etymologických pracích (tzn. o teoretických publikacích, etymologických slovnících, populárních etymologických knihách pro širokou veřejnost). Závěr teoretické části je věnován seznámení s časopisy *Русская речь* a *Naše řeč*, z nichž pochází zpracováváný materiál.

V praktické části jsem zpracovala vy excerpovaný materiál, roztřídila jej z hlediska formálního, tzn. podle druhu článku (např. na etymologické výklady, recenze etymologických knih, ...), dále z hlediska obsahového (tzn. dle tématu článků, dle původu probíraných jevů, ...). Následně jsem vybrala ruské i české frazémy i slova, u nichž jsem uvedla etymologii vykládanou v člancích, a porovнала ji s fakty z jiných odborných etymologických publikací (především z etymologických slovníků V. Machka, J. Holuba a Fr. Kopečného a L. Stěpanové, a z publikace zabývající se diachronním pohledem na frazeologii L. Stěpanové).

Závěr je věnován srovnání obou lingvistických periodik z hlediska zastoupení materiálů věnovaných etymologii. Statisticky je porovnáván počet článků věnujících se dané problematice (dle vypracované klasifikace), okomentovány jsou také obsahové části článků periodik a celkové zaměření časopisů.

1 TEORETICKÁ ČÁST

1.1. Etymologie a její pojetí

„Сам термин *этимология* пришел в русский язык через латинский язык из греческого (от гр. *ἔτιμον* = истинное значение, истина и – *λογία* = слово, учение). Но современное значение этого слова – наука, изучающая происхождение слов, а также история происхождения отдельного слова.“ (Поцепня 2009: 376)

V Moskevském státě se tento termín objevil na přelomu 16. a 17. století díky gramatice L. Zizanije. Tehdy ale označoval pojem „словообразование“, do 20. století se termín používal pro označení morfologie, gramatiky. (Tamtéž)

Formální a sémantické souvislosti některých slov mateřského jazyka mohou být natolik průhledné, že prakticky každý mluvčí je schopen je odhalit. Každý jazyk ale obsahuje i dosti slov, jejichž souvislosti s příslušnou slovní čeledí byly zastřeny v průběhu hláskoslovného, slovotvorného či sémantického vývoje. Také současná podoba slovní zásoby češtiny a jiných slovanských jazyků skrývá historické souvislosti, které lze zkoumat za pomoci speciálních lingvistických postupů.

R. Večerka charakterizuje etymologii jako dílčí jazykovou disciplínu, která má za úkol objasňovat původ slov. Má stanovit původní struktury slov, odhalit motivaci jejich významu a určit jejich stáří. Etymologické bádání také vede k rekonstrukci slovní zásoby jazyků z praslovanského, indoevropského aj. období. (Erhart, Večerka 1981: 12)

Cílem etymologie je rekonstrukce původní formy daného slova v příslušném prajazyce dané jazykové rodiny. Etymologie je tedy diachronní jazyková disciplína, jejíž metody spočívají ve srovnání fonologické, morfologické a slovotvorné podoby daného slova se stavem příbuzných slov v jiných jazycích. Srovnává jazykové rodiny s ohledem na jejich vývojové etapy, příslušné zákony a pravidla jazykového vývoje. Uplatňuje při bádání také poznatky z jiných oborů (např. z archeologie, etnografie aj.).

Etymologie je nejen jazyková disciplína, termín označuje také „etymologický výklad jednoho určitého slova“. (Karlík 2002: 129)

Při odhalování původu slov se jedná především o ta slova, která se dnes jeví jako značková a etymologicky izolovaná. Večerka uvádí tři typy etymologického výkladu. U prvního typu se rekonstruuje původní vnitřní forma slov, odhaluje se původní motivace jejich tvoření a původní význam jednotlivých morfémů. Jsou tak odhalovány jazykové procesy, které byly těmito okolnostmi zastřeny tzv. deetymologizací

(tj. procesy, které vytrhly slova z jejich původních etymologických a lexikálních souvislostí). Druhý typ výkladu se spokojuje s pouhým konstatováním, že určité slovo jednoho jazyka je v téměř téže podobě doloženo i v dalších jazycích dané jazykové rodiny. To znamená, že pro zkoumaný jazyk je to slovo zděděné z příslušného prajazyka. Třetím typem výkladu je určení, z kterého jazyka bylo slovo přejato do jazyka zkoumaného. (Erhart, Večerka 1981: 11)

Etymologická analýza musí rekonstruovat všechny procesy, jimiž zkoumané slovo ve svém vývoji prošlo, a které vedly k jeho deetymologizaci.

Kromě vědecké etymologie existuje také etymologie nevědecká. Encyklopedický slovník češtiny charakterizuje pojem *lidová etymologie* následovně: „Lidová etymologie je mylné, zpravidla nahodilé spojování slova etymologicky neprůhledného se slovem formálně nebo významově podobným, geneticky však odlišným.“ (Karlík 2002: 129)

Pojem *lidová etymologie* uvedl do jazykovědy poprvé E. Förstmann, a to ve své práci *Über deutsche Volksetymologie*, v roce 1852. Pro označení tohoto jevu je možné najít také termíny *naivní etymologie*, *lexikální asimilace*, *falešná etymologie* (rus. *ложная этимология*, *народная этимология*), *mylná etymologie*, *lichá etymologie*, *pseudoetymologie*, *etymologická reinterpretace* aj. Nejužívanější je však název původní, tzn. *lidová etymologie*. (Tamtéž)

Radoslav Večerka chápe lidovou etymologii jako mylný jazykový postup, protože je „... založena na nesprávné slovní analýze etymologicky sémantické.“ (Erhart, Večerka 1981: 119) Dále postup charakterizuje takto: „Impulsem k tvůrčí činnosti nazývané lidová etymologie je snaha mluvčích změnit značková pojmenování v popisná, interpretovat slova etymologicky neprůhledná, vřadit slova etymologicky izolovaná do některého etymologického hnízda, kam vlastně od původu nepatřila.“ (Tamtéž)

Lidová etymologie ovšem není pouze záležitostí mylného výkladu slova. Hraje velkou roli v oblasti lidové slovesnosti. Ve spojitosti s lidovou etymologií vznikají folklorní žánry označované jako etymologická pověst či místní pověst. (David 2010: 57)

Vznik mylného pojmenování dokládá R. Večerka na konkrétním příkladu, na lidovém slově *sednice*, označující hlavní místnost v bytě. Dle lidové etymologie toto pojmenování vzniklo na základě skutečnosti, že se v místnosti „sedí“. V některých dialektech se zachoval původnější tvar *světnice*. Etymologický slovník J. Holuba a F. Kopečného uvádí do spojitosti původ slova *světnice* se *světlem* – světnice je *světlá* průčelní místnost. (Holub, Kopečný 1952: 119)

Předpokladem lidové etymologie je tedy etymologická izolovanost slov. Podléhají jí jak slova domácí, tak převážně výpůjčky z cizích jazyků, které si jazykové podvědomí přiřazuje k domácím slovům s podobnou zvukovou stavbou. Velký vliv na tvoření výkladů má také zvuková podobnost daného izolovaného slova se slovem etymologicky v jazyce zakotveným.

Výsledky lidové etymologie se nemusí stát pevnou součástí lexikální soustavy příslušného jazyka, zůstanou výtvoři individuálními. Pokud se výsledky procesu dostanou do jazykového úzu a v daném národním jazyce žijí, jsou omezeny teritoriálně nebo funkčně. Existují vedle slov původních, nebo se můžou stát jedinými zástupci příslušného významu. V posledním uvedeném případě se dostávají v rámci lidové etymologie do středu pozornosti etymologického bádání.

E. Förstmann chápal lidovou etymologii jako přirozený a objektivní proces, který probíhá v rámci běžných jazykových změn. Později ale jazykovědci zdůrazňovali patologický a jazykově destruktivní rys jevu, jenž byl chápán jako jakási jazyková kuriozita. F. de Saussure dokonce tvrdil, že lidová etymologie je vždy a zásadně úmyslná. Večerka zohledňuje všechny názory na vznik lidové etymologie a uvádí, že je velmi těžké se jednoznačně rozhodnout, který je správný. Sám připouští oba zdroje – jak přirozený vývoj, tak úmysl.

Polská jazykovědná škola (J. Baudouin de Courtenay, J. Karłowicz aj.) dělí lidovou etymologii podle toho, zdali se jedná o asonanci (tzn. o změnu slova na základě vnější podobnosti znění, bez sémantické souvislosti), o arradikaci (tzn. o přiřazení k nějakému „silnému“ kořeni, a to na základě paronymie a nové sémantické interpretace), nebo o adideaci (tzn. zcela novou interpretaci podmíněnou sémantickými vztahy). (Erhart, Večerka 1981: 119)

Mimo tuto klasifikaci se používá také dělení lidové etymologie na úplnou a částečnou. Dle R. Večerky se někdy klasifikují produkty lidové etymologie dle toho, zdali se jedná o reinterpetaci celoslovní, morfémovou, či slovně-morfémovou.

R. Večerka uvádí také termín *bakalářská etymologie*. Označuje tak faktické výklady slov, do kterých je zahrnuto nesprávné chápání genetických souvislostí, a to na základě lidové etymologie. Takovéto interpretace se ve starověku i středověku vyskytovaly nikoliv jako naučné texty, nýbrž ve formě mýtů a legend. Literární útvary objasňovaly původ osobních nebo místních vlastních jmen. Není však jasné, zdali byla legenda sekundární explikací lidové etymologie, nebo byla naopak lidová etymologie jazykovým aktem inspirovaným legendou. (Erhart, Večerka 1981: 123)

J. David charakterizuje bakalářskou etymologii mírně odlišně. Autorem výkladu, označovaného jako *bakalářská etymologie*, je člověk s humanitním (někdy i lingvistickým) vzděláním. Bakalářská etymologie se liší od lidové etymologie tím, že byla vytvořena zcela záměrně, a to při nevědeckém výkladu slova např. v kronikách, legendách nebo ve vlastivědných pracích z 19. a 20. století. (David 2010: 57)

V ruské jazykovědě se objevují také termíny *псевдонародная этимология* a *детская этимология*.

L. A. Vvedenskaja a N. P. Kolesnikov termín *псевдонародная этимология* charakterizují za pomoci kontrastu s lidovou etymologií. Ta dle nich vzniká zcela náhodně, přirozeně, bez jakéhokoliv úsilí ze strany nositele jazyka, „... то при псевдонародной этимологии (которой занимаются не только литераторы) слово изменяется преднамеренно и не для того, чтобы осмыслить его (значение слова прекрасно известно автору переделки), а для того, чтобы, вложив в уста своих персонажей, добиться соответствующего художественно-стилистического эффекта, придать речи экспрессивность.“ (<http://filologija.vukhf.lt/3-8/vved.htm>, 10.9.2012)

Детская этимология se od lidové etymologie odlišuje tím, že jsou jejími autory děti předškolního a mladšího školního věku. Odlišuje je od pseudolidové etymologie následovně. Pseudoetymologií se zabývají především spisovatelé, a to s konkrétním úmyslem pro literární vyjádření. Naopak děti se snaží slova spojit s jejich dětským pohledem na svět věcí a jevů, který je obklopuje.

Vvedenskaja a Kolesnikov uvádějí ještě třetí typ, označovaný pojmem псевдоэтимология. „*Псевдоэтимологией* мы называем такую преднамеренно или непреднамеренно допускаемую связь между родственными и неродственными словами, которая основана на внешнем звуковом сходстве соответствующих слов, имеющих разные значения, на неверном морфологическом членении этимологизируемого слова, на семантическом переосмыслении его.“ Uvádějí, že pro tento typ etymologie lze použít také termín *оказиональная этимология*. (Tamtéž)

V české jazykovědě se lidovou etymologií zabývá například práce Josefa Černého Příspěvky k české etymologii lidové (1894), O. Ducháček, Josef Miloslav Kořínek a práce Jiřího Rejzka Lidová etymologie v češtině (2009).

V ruské lingvistice se problematikou lidové etymologie zabývají: N. Kruševskij, J. V. Otkupščikov, A. J. Maximov, L. A. Vvedenskaja, N. P. Kolesnikov, aj.

1.2 Etymologie slov

V počáteční fázi bádání po původu slova badatel nepřekračuje hranice daného jazyka. K zjištění původu slova často totiž vede už morfologická analýza současného stavu slova. V případě, že morfologická analýza slova nepodá uspokojivé výsledky, následuje srovnání se slovy příbuzných jazyků. Je ovšem důležité rozlišovat podobnosti ve slovní zásobě příbuzných jazyků, které jsou dány geneticky, a shody, které vznikly na základě pozdějšího vzájemného kontaktu jazyků. Pokud tedy badatel nalezne shody v příbuzných jazycích, musí určit, zdali se jedná o prapříbuzná slova, či o slova přejatá. Nelze však vyloučit ani shody náhodné. (Erhart, Večerka 1981: 145)

Srovnání češtiny a ruštiny s jinými slovanskými jazyky vede k odhalení původu slov, ale také k rekonstrukci společného prajazyka, tzn. praslovanštiny. Při srovnávání jazyka s jeho příbuznými jazyky se uplatňuje např. metoda izomorfických řad. Tato metoda je založena na slovtvorné analogii, na jejímž základě je badatel schopen rekonstruovat chybějící články morfologické řady. Díky tomu se stává zkoumaná etymologie jasnější a průkaznější. S touto metodou k pozoruhodným závěrům došel sovětský etymolog Otkupščikov.

Posledním krokem při zkoumání původu slov je jejich srovnání se slovy jiných indoevropských jazyků. Toto srovnávání přináší větší úspěšnost při pátrání po původu slov, než při srovnávání příbuzných jazyků slovanských. (Erhart, Večerka 1981: 159)

Pokud i po tomto postupu etymologovi zůstává původ slova neznámý, nebo ne zcela objasněný, uchyluje se k fonetickým, morfologickým či sémantickým spekulacím.

Vzhledem k tomu, že vývoj jazyka úzce souvisí s vývojem společnosti a lidského myšlení, je pro etymologa důležité také přihlídnout k výsledkům archeologie a entografie. (Tamtéž: 164)

1.3 Etymologie frazémů

Frazémy vznikaly na základě zkušeností národa, jeho dějin, kultury, a světových názorů. Díky frazeologii je možné nahlédnout nejen do historie jazyka, ale také historie kultury a jejích nositelů. Ve frazémech jsou dochována i slova a slovní spojení, která se v současnosti už neužívají. Stejně tak se zde objevují syntaktické struktury, které se v dnešní syntaxi již považují za archaické. Proto je nutné a důležité tuto oblast lexika studovat. (ВАН СЭНЬ 2007: 57)

Frazeologie na přelomu 19. a 20. století téměř neexistovala, rčeními se zabývali především etnografové, mytologové a folkloristé. V současné době se disciplína velmi

rozvíjí, je však stále zaostalá z hlediska diachronního. V posledních desetiletích 20. století se o tuto oblast zajímali např. B. Larin, N. Tolstý, V. Mokienko, A. Linke, J. Mlacek, aj. V současnosti se diachronními aspekty frazeologie zabývá V. Mokienko a jeho žáci. Profesor V. Mokienko dokázal, že pokud se vyskytne sporná etymologie, při rozhodování mají větší platnost lingvistické argumenty, než historické, etnografické nebo folkloristické faktory. Je však důležité k těmto extralingvistickým informacím přihlížet. (Stěpanova 2004: 10)

Jak vyplývá ze samotné charakteristiky frazému (víceslovnost, ustálenost, reprodukovatelnost, sémantická celistvost, syntaktická ustrnulost, expresivnost, aj.), jak při sémantickém, tak i etymologickém bádání je nutné nahlížet na tuto jednotku jazyka jako na celek.

V. M. Mokienko tvrdí, že je důležité také přihlížet k historii a původu jednotlivých komponentů frazému. Mohou nastínit původ celého ustáleného výrazu. (Мокієнкo, Стєпанoвa, Мaлїнскї 1995: 37)

V současnosti se frazémy používají v jiném kontextu, jiné situaci, než v dobách jejich vzniku. Někdy se změnila také jejich sémantika. Prameny vzniku frazémů jsou dle L. Stěpanové následující:

- Velká skupina českých i ruských frazémů odráží události národní historie, jejich vznik bývá také často spojován s legendami, pověstmi či pohádkami daného národa. Početná část frazémů se poprvé objevila v dílech krásné literatury.

- Druhou skupinu tvoří frazémy, jejichž kořeny nejsou spatřovány v extralingvistické oblasti. Jsou to frazémy s vlastními jmény, motivované jejich užíváním v historii, frazémy vzniklé na základě slovních hříček s vlastními jmény.

- Další důležitou skupinu frazémů tvoří ty, které nejsou domácího původu. Patří sem frazémy biblického původu (zde většina frazémů má oproti původní sémantice přenesený význam), frazémy přejaté z antické mytologie, světové literatury a historie jiných národů. Již v nejstarších dobách existence písemnictví byly frazémy přejímány z cizích jazyků. Tuto skupinu L. Stěpanova dělí na ty frazémy, které byly přejaty včetně původní fonetické a grafické podoby, na poloviční kalky a frazeologické kalky. Kalky a polokalky si ve většině případů ponechávají původní sémantiku přejatého frazému. (Stěpanova 2004: 91)

Ač jsou frazémy definované jako ustálená slovní spojení, jejich tvar a složení se v průběhu jejich existence může měnit. L. Stěpanova mezi tyto změny řadí např. snížení či zvýšení počtu komponentů frazémů, změnu lexikálního složení frazému

z důvodu přeměny sémantiky jednoho z komponentů, málo rozšířeným jevem u frazémů je změna sémantiky celého frazému. Z živé řeči přirozeně některé frazémy mizí, archaizují se, naopak také vznikají neologismy. (Stěpanova 2004: 137)

Původ frazémů je velmi obtížné určit, každý lingvista zastává jiný názor. „Ведь историческая интерпретация многих фразеологизмов, по мнению известных ученых, представляет из себя серию исторических анекдотов.“ (Мокиенко, Степанова, Малински 1995: 36)

Za poslední tři desetiletí se v ruském prostředí rozvinuly snahy o objektivní historicko-etymologické analýzy frazémů, přispěli k nim např. B. A. Larin, J. P. Solodub, J. A. Gvozdev.

1.4 Etymologické práce a slovníky

Současná lingvistika vyžaduje, aby se badatelé při výstavbě etymologických slovníků řídili následujícími metodickými postuláty: etymolog musí brát v úvahu fakt, že slova prošla v historickém a prehistorickém vývoji řadou změn ve své stránce významové i obsahové. Proto je nutné zohledňovat všechna potřebná fakta z oblasti historické fonologie, morfologie a sémantiky. Mimo tyto procesy probíhající uvnitř jazyka, musí etymolog respektovat i procesy, které souvisí se společenským fungováním jazyka, s procesy míšení jazyků, kontaktu jazyků. (Erhart, Večerka 1981: 170)

1.4.1 Teoretické etymologické práce

Teorii, principům a metodám etymologického bádání byly věnovány např. tyto práce: Булаховский, Л. А.: Деэтимологизация в русском языке (1949); Абаев, В. И.: О принципах этимологического исследования (1956); Трубачев, О. Н.: Задачи этимологического исследования в области славянских языков (1961); Гиндин, Л. А.: Этимология. Принципы реконструкции и методика исследования (1969); Откупщиков, Й. В.: К истокам слова. Рассказы о науке этимологии (1973).

Teorii tvorby etymologických slovníků byly věnovány práce: Абаев, В. И.: О принципах этимологического словаря (1952); Ачарян, Р. А.: О составлении этимологического словаря славянских языков (1952); Петерсон, М. Н.: О составлении этимологического словаря русского языка (1952); Machek, V.: О potřebě a problematice slovanského etymologického slovníku (1953); Machek, V.: Zásady pro kompozici etymologických slovníků slovanských jazyků (1958); Шанский, Н. М.: Принципы построения русского этимологического словаря

словообразовательно-исторического характера (1959); Трубачев, О. Н.: Об этимологическом словаре русского языка (1960); Ройзензон, Л. И., Агафонова, Н.: К методике составления этимологического словаря русского языка (1972).

1.4.2 Etymologické slovníky

„Этимологический словарь – это лингвистический словарь, объясняющий происхождение слов (или выражений) одного или несколько языков. Этимологический анализ предполагает выяснение этимона, т. е. нахождение образа, положенного в основу слова как названия, и восстановление первоначальной формы слова.“ (Поцепня 2009: 375)

Etymologické poznámky se nemusí vyskytovat pouze v etymologických slovnících, mohou být zahrnuty do popisu hesla výkladových slovníků. „В толковых словарях эта помета ставится при иноязычных лексемах.“ (Тамtéž: 73)

Etymologický výklad slova ve slovníku může mít libovolnou formu. Je možné ale určit základní typy popisu hesla. Prvním jsou výklady, které objasňují původ starých slov, u kterých není možné určit dobu vzniku. Druhým typem jsou výklady, které objasňují původ slov (většinou přejatých), dobu jejich vzniku a způsob, jakým se slova do jazyka dostala. Výklad by měl obsahovat vyjasněný původu slova, tj. uvést původní slovo, případně jeho rekonstruovanou historickou podobu, etymologicky příbuzná slova, historické informace o slovech církevněslovanských, staroslověnských aj., a paralelní výrazy z jiných indoevropských i neindoevropských jazyků. (Тамtéž 2009: 376)

Etymologické slovníky se od sebe liší obsahem, rozsahem, pojetím i vědeckým a poznávacím přístupem. Y. Malkiel v r. 1976 navrhl systém “typologické klasifikace” etymologických slovníků. Stanovil následující distinktivní rysy: ponor, časová hloubka (zde dělí slovníky na jednostupňové, které uvádějí etymologii slova s ohledem na přímo předcházející stádium a vícešupňové, které podávají etymologický výklad slova přes více historických období jazyka), projekce etymologické analýzy (tzn. orientace pohybu etymologa v rámci časové osy – retrospektivní, prospektivní, kombinovaný přístup), vymezení jazykové materiálu (zameření výběru jazykového materiálu, jeho selekce, klasifikace – např. orientace na spisovný jazyk, na dialekty, nespisovnou vrstvu jazyka atd.), “velká strategie” (celková organizace slovníku – např. abecední), taktická preference (vnitřní organizace výkladu konkrétního hesla – výklad etymologie, sémantiky hesla, stylistické poznámky k heslu atd.), pomocný aparát (jeho rozsah

a obsah – např. bibliografické údaje, komentování zvolených teoretických lingvistických principů, doplňující rejstříky). (Erhart, Večerka 1981: 176)

Fr. Čermák v knize *Frazeologie a idiomatika česká a obecná* uvádí, že v pravém smyslu diachronní (tzn. etymologické a historické) slovníky, které by zachycovaly původ frazémů, ještě ani dnes neexistují. Ojedinele se vyskytují pokusy o dané práce, např. slovník autorů Šanskij, Zimin, Filippov (z r. 1987) nebo Partridge (z r. 1972). Etymologické poznámky k heslům se vyskytují ojedinele v jiných typech frazeologických slovníků. (Čermák 2007: 619)

Frazeologické etymologické slovníky jsou charakterizovány následovně:

„Цель этимологического словаря – объяснить происхождение фразеологической единицы, раскрыть исходный образ, положенный в основу устойчивого оборота, определить исконный или заимствованный характер фразеологизма.“ (Поцепня 2009: 523)

Byly vydány následující slovanské, české a ruské etymologické slovníky: Горяев, Н. В.: *Этимологический словарь русского языка* (1891); Преображенский, А.: *Этимологический словарь русского языка* (1910); Zubatý, J.: *Studie a články: Výklady etymologické a lexikální* (1945); Holub, J.; Kopečný, F.: *Etymologický slovník jazyka českého* (1952); Шанский, Н. М.; Иванов, В. В.; Шанская, Т. В.: *Краткий этимологический словарь русского языка* (1961); Шанский, Н. М.: *Этимологический словарь русского языка* (1963); Holub, J.; Lyer, S.: *Stručný etymologický slovník jazyka českého se zvláštním zřetelem k slovům kulturním a cizím* (1967); Machek, V.: *Etymologický slovník jazyka českého* (1968); Трубочев, О. Н.: *Этимологический словарь славянских языков. Праславянский лексический фонд.* (1974); Трубочев, О. Н.: *Этимологический словарь славянских языков* (1974); Kopečný, F.: *Etymologický slovník slovanských jazyků* (1980); Мокиенко, В. М.: *Образы русской речи: историко-этимологические и этнолингвистические очерки фразеологии* (1986); Шанский, Н. М.; Зимин, В. И.; Филиппов, А. В.: *Опыт этимологического словаря русской фразеологии* (1987); Мокиенко, В. М.; Степанова, Л. А.; Бирикс, А. К.: *История и этимология русских фразеологизмов. Библиографический указатель.* (1994); Мокиенко, В. М.; Степанова, Л. А.; Бирикс, А. К.: *Словарь русской фразеологии: историко-этимологический справочник* (1998); Stěpanova, L. V.: *Historie a etymologie českých rčení* (1998); Rejzek, J.: *Český etymologický slovník* (2001).

V Rusku také vycházejí etymologicky zaměřená periodika:
Этимологические исследования по русскому языку, Этимология .

1.4.3 Popularizační etymologické práce

V lingvistice se objevily také etymologické práce určené pro širokou veřejnost. Patří mezi ně např. následující publikace: Novotný, M.: Zákulisí slov. Motto, 2004. (články sepsané na základě rozhlasových etymologických rubrik, sami posluchači určili výběr rozebíraných výrazů); Styblík, V: Tajemství slov. SPN, 2006. (články pocházející z Rozhlasového magazínu zajímavostí o češtině ČRo Vltava, popisuje etymologie jmen obecných – živočichů, rostlin, názvy věcí obklopujících běžného člověka); Steklík, J.; Šlosar, D.: Otisky. Dokořán, 2006. ; Kopečný, Fr.: Dobrodružství etymologie. LN, 2009. (články Fr. Kopečného z prostějovského časopisu Štafeta o etymologii názvů dnů, drahokamů, potravin, termínů spojených s Vánoce...).

V Rusku vyšly např. následující práce:
Волина, В. И.: Откуда пришли слова: занимательная этимология: книга для детей, учителей и родителей. 1966.; Федосюк, Ю. А: Русские фамилии: популярный этимологический словарь. 1981 a další.

1.5 Časopis Русская речь

Русская речь (PP) je vědecko-populární časopis vydávaný od roku 1967 Ruskou akademií věd a Ruským kulturním fondem v Moskvě. Vychází šestkrát do roka, hlavním redaktorem je pracovník Ruské akademie věd, V. G. Kostomarov. (<http://ww.gramota.ru/biblio/magazines/rr/>, 3.9.2012)

Sám V. G. Kostomarov charakterizuje časopis následovně: „Задача журнала – показывать, объяснять то, что было, и то, что происходит в языке сейчас, научить объективно оценивать языковые факты прошлого и настоящего, а следовательно, помочь нашему современнику овладеть и всеми накопленными в языке богатствами“. (<http://www.russianedu.ru/magazine/rusjurnal/view/25.html>, 3.9. 2012)

Časopis je rozdělen do následujících rubrik: Язык художественной литературы, Филологические беседы, Культура речи, Читальный зал, Диалоги культур, Из истории культуры и письменности, Ономастика, Писатель и фольклор, Из истории слов и выражений, Среди книг, Хроника, Почта «Русской речи», Русские говоры, Язык и образы фольклора, Филологические беседы.

Názvy periodik vystihují tematické zařazení článků. V periodiku se tedy nachází stati zaměřené na jazyk, stylistiku či jiné prvky domácích literárních děl, odborné články zaměřené na určitý problém daného jazykového plánu národního jazyka, na jazyk reklamy, jazyk tisku. Důraz se klade především na národní kulturu, což podtrhují články zaměřené na ruskou historii, folklor a literaturu. Autoři statí se zabývají nejen současnou podobou jazyka, ale i problémy historické podoby jazyka, a to i z dob nejstarší historie ruské kultury a písemnosti. Mnoho článků je také zaměřeno na problematiku vlivu cizích jazyků na ruštinu a obranu národního jazyka.

Pro účely této práce bylo z ročníků periodika 2007, 2008, 2009, 2010, 2011 vyexcerpováno 96 článků. Nejvíce statí spadalo do rubriky Из истории слов и выражений (36 statí), nezanedbatelná část excerpací byla nalezena v sekcích Ономастика (23 statí), Из истории культуры и письменности (14 statí) a Культура речи (13 statí). Excerpovaný materiál pochází také z rubrik Русские говоры (6 excerpací), Язык художественной литературы (1 excерпсе), Филологические беседы (1 excерпсе), Язык и образы фольклора (1 excерпсе) a Среди книг (1 excерпсе).

1.6 Časopis Naše řeč

Naše řeč (NŘ) je časopis vydávaný od roku 1916 Ústavem pro jazyk český Akademie věd ČR. Periodikum vychází pětkrát do roka, cena jednoho výtisku je 50 Kč. Dostupné je taky on-line v internetové databázi CEEOL a v digitální knihovně AV ČR. V současnosti je vedoucí redaktorkou Markéta Pravdová.

Naše řeč je tedy recenzovaný odborný časopis, který obsahuje stati převážně v českém jazyce, výjimečně se vyskytují články psané slovensky. Od poloviny ročníku 2008 jsou stati opatřeny anglickým abstraktem, klíčovými slovy v anglickém i českém jazyce a adresou autora.

Články jsou zaměřeny nejen na současný stav českého jazyka, ale také zohledňují jeho vývoj. Pozornost je věnována všem rovinám jazyka: NŘ obsahuje články týkající se gramatiky, slovní zásoby, problémů pravopisu, stylistiky, textové lingvistiky aj. Zabývá se problémy kodifikace, úzu a normy, vztahu spisovné češtiny k ostatním vrstvám jazyka, jsou zde diskutována aktuální jazyková témata. Dále přináší recenze a zprávy o novinkách ve světě české i zahraniční literatury, o vědeckých aktivitách u nás i za hranicemi.

Každé číslo časopisu je tematicky rozděleno na následující úseky: Články, Posudky a zprávy, Drobnosti, Z dopisů jazykové poradně. V sekci Články se nachází odborné stati zabývající se konkrétním jazykovým problémem. Část Posudky a zprávy obsahuje aktuality týkající se vydávání nových odborných publikací a vědeckých setkání. Největší pozornost je v této práci věnována sekci Drobnosti. Tento krátký odborný žánr řeší zcela konkrétní jazykový jev, který je vysvětlen na základě vědecké argumentace. Týká se obvykle konkrétního jednoho slova či omezeného souboru výrazů, se kterými se člověk setkává v běžném životě. Snaží se vystihnout jejich význam, původ, zařazení v úzu. Drobnosti mají tedy charakter odborné stati, zaujímají v časopise dvě až tři stránky.

O poslední část periodika, Z dopisů jazykové poradně, se tato práce také často opírá. V sekci jsou zveřejněny některé dotazy široké veřejnosti a následné odborné odpovědi, které byly vybrány z domovského internetového portálu poradny (www.ujc.cas.cz/jazykova-poradna/). Poradna působí od roku 1936, dnes je pod patronátem UJČ AV ČR. Jazyková poradna je bohemistické pracoviště, které poskytuje soustavné jazykové poradenství a jazykové expertizy uživatelům z široké veřejnosti. Pomáhá tazatelům s problémy skloňování, časování konkrétního tvaru lexému, s objasněním původu, významu daného slova, s jeho užitím v kontextu, se správnou konstrukcí věty či souvětí, atd. Poradna klade důraz na popularizační a jazykověvýchovnou funkci. (<http://www.ujc.cas.cz/jazykova-poradna/>, 3.9.2012)

Pro účely této práce byly zohledňovány ročníky 2007, 2008, 2009, 2010 a 2011. Z části Články byly vyexcerpovány 4 stati, z části Posudky a zprávy 6 statí. V sekci Z jazykové poradny bylo nalezeno 15 excerpí, v Drobnostech nejvíce, 33 excerpí. Dohromady tedy bylo vyexcerpováno 58 článků.

2 PRAKTICKÁ ČÁST

Praktická část obsahuje tři větší úseky. První úsek se zabývá vyexcerpovaným materiálem z ruského lingvistického časopisu *Русская речь*, druhá část podobně zkoumá excerpce z českého časopisu *Naše řeč*. Články jsou klasifikovány, a to podle obsahu článku (tzn. třídění na články teoreticky etymologické, články výkladově etymologické, recenze na etymologické publikace,...). Výkladově etymologické stati jsou následně dále rozděleny dle tematické oblasti (např. oblast financí, folkloru aj.), do kterých spadají rozebírané lexikální jednotky, a dle jejich původu. Je přihlíženo také k časovému období, ve kterém byla daná slova ve slovní zásobě pocíťována za časově nepříznaková.

V závěru práce jsou shromážděny poznatky, ke kterým se dospělo. Jsou zde porovnány oba lingvistické časopisy, a to na základě vypracovaných klasifikací.

Vybrané lexikální jednotky jsou okomentovány a konfrontovány s výsledky a údaji z jiných etymologických publikací.

2.1 Časopis *Русская речь*

Excerpovaný materiál byl roztríděn dle této základní klasifikace:

články teoreticky etymologické,

články výkladově etymologické,

články zaměřené na obranu jazyka,

recenze a zprávy o etymologických publikacích.

2.1.1 Články teoreticky etymologické

V číslech vybraných ročníků periodika, tj. ročníků 2007, 2008, 2009, 2010 a 2011 byly nalezeny pouze dva články, které odpovídají této klasifikační skupině. Van Sen se v článku s názvem *От поколения к поколению* zabývá teorií frazémů. Uvádí Vinogradovovu sémantickou klasifikaci frazeologismů, objasňuje tedy pojmy *пословица*, *поговорка*, *крылатые слова*. Dále uvádí poznatky A. A. Potebni a jeho termíny *внутренняя форма*, *внешняя форма фразеологизма*. V druhé části stati se autor zabývá frazeologií v kontextu společnosti a její historie a kultury. Uvádí některé ruské frazémy a jejich prameny. Např. frazémy *точить лясы*, či *бить балкуши*, mají dle autora článku původ v profesní mluvě. Závěr článku patří dvěma čínským frazémům, které jsou rozebrány ze sémantického i etymologického hlediska. (Ван Сень 2007: 57)

Druhým článkem je příspěvek О семантическом аспекте заимствований М. А. Попové. Autorka nabízí tři možnosti, jak se v domácím jazyce vyrovnat s přejatými slovy: přejímka slova ve stejné podobě, vytvoření kalku či použít domácí slovo nebo slovní spojení v novém významu. Zabývá se změnou sémantiky při přejímání cizích slov, rozšíření sémantiky dokládá např. na slově *пейдеп*, o němž bude v práci ještě zmíněno. Slovo se v původním, anglickém jazyce vztahuje k vojenské tematice. V ruském jazyce však získává nový význam, který se přesunuje z vojenské oblasti do oblasti ekonomické. Zde má přenesený význam s expresivním zabarvením. Závěr příspěvku je věnován problematice adaptace přejatých slov v jazyce. (Попова 2007: 53)

2.1.2 Články výkladově etymologické

Nejpočetnější skupinou jsou stati, které obsahují etymologický výklad. Z vybraných pěti ročníků bylo takových příspěvků vyexcerpováno 90.

Články se zpravidla nezabývají pouze etymologií, autoři doplňují příspěvky také o informace o sémantice lexikální jednotky, historii, kontextu či geografii týkající se zkoumaného slova. Bývá reflektováno i několik verzí etymologického výkladu, dále např. sémantické a stylistické transformace zkoumaného jevu.

2.1.2.1 Tematická klasifikace článků

Články jsou mnohostranně tematicky zaměřeny. Nejhojněji jsou zastoupeny stati zabývající se onomastikou. Autoři příspěvků zkoumají původ ruských příjmení (viz dále), ruských jmen, ale také jmen literárních postav (např. článek Имена героев в рассказе Д. Рубиной, Терновник, kde je popsán původ jmen *Марина*, *Тамара*, *Сергей*, *Шура*, *Валентина*, *Виталий* a *Борис*. Je objasněn i význam jmen, který je dán do spojitosti s charakteristikou jejich literárních představitelů). Neřeší se pouze antroponyma, hojně zastoupeny jsou i názvy geografické – toponyma (např. názvy předrevoluční Jaroslavl).

Nechybí také výklady o původu pojmenování osobností ruských dějin a kultury (*Грозный*, *Пушкин*) a také je zde vysvětlen jeden literární pseudonym (*Игорь Северянин*).

Další velmi početnou skupinu tvoří články, jež jsou zaměřeny na výklad původu slov z oblasti financí, bankovníctví, administrativy, ekonomiky a obchodu. Sami autoři článků poznamenávají, že se terminologie daných oblastí rozvinula ve dvou vlnách. První vlna

nových termínů, především z oblasti financí, prošla v 18. století. V druhé vlně přišly termíny, jež vznikly v nedávné době a jsou převážně přejeté z cizích jazyků.

V nezanedbatelném počtu článků periodika je odhalován původ slov, která tematicky souvisí přímo s člověkem. Jedná se jak o slova popisující činnost člověka, jeho chování, tak také jeho charakteristiku. V této části nad výklady původů lexémů převažují etymologie frazémů. Patří mezi ně např. etymologie frazému *старая карга*, o němž budeme psát dále.

Další články spadají svým tematickým zaměřením do oblasti historie i současnosti ruského života. Zájem se směřuje na slova z oblasti folkloru, rituálů, ale také jsou zde vykládány etymologie názvů šperků a ozdob, částí ruského bytu a obydlí. Pouze jeden článek se dotýká oblasti stravy.

Zbývající články už jsou tematicky roztříštěné. Objevuje se zde tematika přírody, konkrétně názvy rostlin (např. článek *Огненные травы* В. Б. Колосовой, který se zabývá lidovým pojmenováním rostlin) a termíny související s počasím. Dále se články dotýkají tematiky zdraví a léků, hudby, reklamy, jsou popsány etymologie názvů některých barev. Specifickým příspěvkem je článek o původu ruských nadávek. E. A. Popova se v příspěvku *О сквернословии* zabývá otázkou, odkud pocházejí ruské nadávky. Dochází k závěru, že ruská vulgární slovní zásoba má slovanský základ. Autorka pátrá po původu těchto slov, osvětluje také pozici vulgarismů ve slovní zásobě v průběhu staletí a dnes. Není opomenut také komentář četnosti užívání vulgarismů u žen a mužů, a současný problém mluvené ruštiny - zvyšující se vulgárnost při vyjadřování v neformální komunikaci. (Попова 2009: 48)

Толковый словарь российских фамилий

Jedinou navazující sérií článků, která je publikována napříč všemi ročníky, je Толковый словарь российских фамилий. Autorem článků je V. O. Maximov, ředitel Výzkumného ústavu „История фамилии“. V každém takovém příspěvku je popsáno přibližně 10 abecedně seřazených ruských příjmení.

Série není ve sledovaných ročnících periodika publikován pravidelně. Za pět let vyšlo v časopise *Русская речь* pět článků s touto problematikou.

Každé heslo ve slovníku nestojí samostatně, jsou zde uvedeny i jeho varianty. Např. u příjmení *Крохмалев* je uvedena i jeho varianta, *Крохмаль*. Následně autor článku uvádí motivaci pojmenování a sémantiku motivujícího slova. V tomto případě byl vznik příjmení motivován německým slovem *Kraftmehl*, jenž bylo přejeté do ruštiny jako

крахмал, do ukrajinského jazyka v podobě *крохмаль*. V. O. Maximov uvádí, že dle významu motivujícího slova mohl být člověk s příjmením *Крохмалев* ochablého, nemotorného těla, slabé vůle.

K výkladu o sémantice a původu příjmení autor přidává také informace o výskytu příjmení, a to jak z geografického, tak z historického hlediska. Např. kozák se jménem *Крохмаль* byl zaznamenán ve Jmenném soupisu obyvatel Charkova už v roce 1732. (Максимов 2007: 94)

Pod každým článkem je výzva pro čtenáře s odkazem na webové stránky Výzkumného ústavu „История фамилии“ a emailovou adresou, kam mohou zájemci psát nejen své dotazy, ale také postřehy či doplňující informace, které v článku uvedeny nebyly.

V čísle č. 3 z roku 2008 se články s tímto titulem nevyskytují. Je zde však jeden příspěvek, který se zabývá tou samou tematikou. Autorem článku *Из истории русских фамилий* je L. N. Věrchovych. Představuje příjmení, která se vyskytují především ve Voroněžském regionu. Na rozdíl od Maximovových příspěvků se v obsahu článků pravidelněji vyskytují výklady o sémantice a původu motivujícího slova, o to méně je věnována pozornost informacím o výskytu příjmení v předešlých letech.

2.1.2.2 Původ lexikálních jednotek

Nedá se přesně určit, zdali se příspěvky zajímají spíše o lexikální jednotky přejaté, nebo z původně ruské slovní zásoby. Poměr přejatých a původních slovanských lexémů je přibližně stejný.

Jak již vyplývá z výše uvedeného tematického zařazení, mnoho lexémů spadá do oblastí financí, administrativy, ekonomiky. Ve zkoumaném materiálu se původní ruské lexémy téměř nevyskytují. Jedná se především o lexikální jednotky přejaté, a to hlavně z jazyka anglického, francouzského, německého. Původ přitom mají převážně v latinském jazyce. Mnoho francouzských slov se do ruského jazyka dostalo prostřednictvím jazyka německého. Dále se k přejatým slovům z francouzštiny, němčiny a latiny řadí ruské názvy léků. Přejatá je také předpona *ко-* (z angl. a fr. jazyka), část kompozit *мини-* (přejato z angl., ale původ má v jazyce latinském) a slovtvorná přípona *-ëp* (fr.).

Už méně jsou lexikální jednotky přejaty z jazyka řeckého (názvy ruských ozdob), některé mají dokonce původ své prvotní podoby v jazyce čínském (např. dle prof. P. Goldeny frazém *бить челом*).

Ruská příjmení mají původ hlavně ve slovanské slovní zásobě. Jsou motivována slovy z jazyka běloruského, ukrajinského nebo polského. Mnoho příjmení vzniklo na základě slov z ruských či jiných slovanských dialektů.

Lexémy z oblasti folkloru, ruského životního stylu a slova spjatá s chováním Rusů mají kořeny v indoevropském prajazyce. Stejně tak jsou zcela původní některé frazémy (např. *честь имею, при царе Горохе* – viz dále).

2.1.2.3 Časové zařazení zkoumaných lexémů

V periodiku nejsou pouze články, které objasňují původ slov a frazémů řadících se do současné ruské slovní zásoby. Jsou objasňovány i lexémy z dřívějších období. Jsou to články zkoumající slovní zásobu především z 18., 19. století. Ojedinele se vyskytují i slova starší, např. příjmení *Каракулов*, které bylo používáno už v druhé polovině 17. století.

Specifické jsou články, které zkoumají vývoj pojmenování jednoho denotátu v průběhu let. Je jím např. příspěvek V. A. Jefromova, *Девица, девушка, барышня...* Autor zkoumá sémantické a stylistické transformace základního pojmenování dívky. Svůj výklad začíná pojmenováním z 18. století *дева*, pokračuje etymologickým výkladem slova *девица, девка, барышня, дивчина*, končí u přejatých slov *мадемуазель, мадам*.

Nezanedbatelné množství článků se věnuje také slovům, která se v důsledku přejímání dostala do ruské slovní zásoby relativně nedávno. Jedná se především o slova z oblasti financí a ekonomiky, nová slova tvořená pro účely reklamy, lexémy používané masovými informačními prostředky.

2.1.3 Články zaměřené na obranu jazyka

Bylo vyexcerpováno šest článků, které je možné do této kategorie zařadit. Jedná se o články, které nesouvisí přímo s problematikou etymologie. Do vyexcerpovaného materiálu však byly zařazeny, protože pojednávají o vlivech měnících slovní zásobu ruského jazyka.

Články se zabývají především vlivem jiných jazyků na slovní zásobu současné ruštiny. Od devadesátých let byl v ruštině zaznamenán velký nárůst počtu cizích, především anglických slov. Cizí slova byla pocíťována jako prestižnější, výraznější a důležitější. Příspěvky pojednávají o příčinách a o procesu přejímání těchto cizích slov, o kladech a záporech přejímání. V roce 2000 byl přijat Закон о государственном языке

Российской Федерации, který omezuje užívání přejatých slov a doporučuje hledat jejich ruské ekvivalenty. Autoři článků se také staví k přejímání spíše záporně a propagují užívání původně ruských slov.

2.1.4 Recenze a zprávy o etymologických publikacích

Články spadající do této klasifikační skupiny jsou v pěti ročnících periodika pouze dva.

Prvním příspěvkem s touto tematikou je článek Способы толкования в словарях иностранных слов 19-ого века S. V. Bašnikové. Autorka pojednává o přístupu autorů slovníků přejatých slov k etymologickému výkladu, jejich řešení problematiky homonymie a mnohoznačnosti. Dále uvádí, že se většinou autoři výše zmíněných slovníků neomezují pouze na uvedení ruského ekvivalentu k cizímu slovu, ale snaží se využít veškeré dostupné informace. Někteří dokonce vkládají do výkladu cizího slova své osobní stanovisko a názory. (Башникова 2007: 93)

Druhý článek, Толковый словарь с включением сведений о происхождении слов, pojednává o stejnojmenné publikaci, vydané r. 2007 Ruskou akademií věd pod vedením redaktorky N. J. Švedové. Čtenář článku je seznámen s celkovou charakteristikou slovníku, s lexikem, o němž se ve slovníku pojednává (z nového lexika to jsou termíny z oblasti politiky, kultury, sportu, elektroniky). Autor příspěvku O. V. Nikitin hodnotí slovník jako moderní publikaci dostupnou pro širokou veřejnost, která zkoumá slovní zásobu s přihlédnutím k jiným národním jazykům a kulturám. V článku jsou také uvedeny příklady způsobu etymologického popisu slova. (Никитин 2009: 126)

2.2 Časopis Naše řeč

Články vyexcerpované v časopisu Naše řeč lze rozdělit do tří skupin:
články teoreticky etymologické,
články výkladově etymologické,
posudky a zprávy o etymologických publikacích.

2.2.1 Články teoreticky etymologické

Teoretické články byly vyexcerpovány čtyři.

D. Svobodová ve svém příspěvku Cizojazyčné lexikální přejímky užívané v komunikaci na chatu komentuje především anglicismy, které jsou využívány mladou generací při komunikaci na chatu. Stejně jako u článků autorů z časopisu Русская речь,

i zde autorka uvádí, že důvodem k užívání těchto prvků je jejich větší atraktivnost a výstižnost než u domácích slov. D. Svobodová provedla analýzu materiálu získaného z autentických chatů uživatelů internetu a dospěla k následujícím závěrům. Cizojazyčné přejímky jsou na různých úrovních adaptace, a to po všech stránkách. Uvádí všechny své poznatky na bohatém výběru příkladů. Zkoumá nejen přejímky nové, ale také ty, jenž se v češtině vyskytují už i desítky let, jako je tomu např. u slova *víkend*. U tohoto slova uvádí zajímavý poznatek, že ačkoliv už lexém v domácí slovní zásobě zdomácněl a adaptoval se, v dnešním jazyce chatu se opět stává nesklonným, mnohdy se vrací jeho původní pravopis, tzn. *weekend*. (Svobodová 2007: 67)

Druhý teoretický článek, Hloupý jako sádlo a stydlavý jako skopový lůj s podtitulem Sonda lingvistická i kulturně-historická od A. M. Černé se zabývá pojmy *sádlo* a *lůj* v historii českého jazyka, jejich místem ve staročeském lékařství, včetně druhů vyrobených produktů a jejich účinků a užití. Na základě těchto historických reálií pak vznikly frazémy, které jsou uvedeny v titulu článku. (Černá 2008: 81)

Dalším článkem je příspěvek J. Davida, Nová česká oikonyma typu *Chodovec City*, *Barrandov Hills*, *Nové Měcholupy...* a *Šmoulov*. Od poloviny 90. let 20. století se začaly stavět komplexy s právě těmito názvy. Měly upoutat pozornost a přilákat zájemce o bydlení. Autor uvádí příklady názvů rezidencí, sídel a bytových komplexů, včetně motivace jejich pojmenování. Např. nové komplexy jsou pojmenovány *Nové Petřiny*, *Neo Zličín*, velkoměstský charakter má např. část *City Park Jihlava*, část postavená na kopcích se v názvu projevuje také, např. *Villa park Happy hill v Krkonoších*. Názvy dále mají vzbuzovat představu pohodlného a spokojeného života, např. *Kouzelné Medlánky* v Brně. Autor uvádí místa s názvem *Šmoulov* a jejich motivaci pojmenování. (David 2008: 192)

Posledním je teoretický příspěvek J. Davida, Lidová a bakalářská etymologie vlastních jmen (na příkladu toponym). Autor definuje pojmy lidová a bakalářská etymologie, uvádí práce lingvistů, které se touto problematikou zabývají. Uvádí příklady k různým druhům mylné etymologie, jako jsou dekompozice, adideace nebo změna formy slova. (David 2010: 57)

2.2.2 Články výkladově etymologické

Většina článků, jež podávají etymologický výklad slova nebo frazému, jsou publikovány v části Drobnosti nebo Z dopisů jazykové poradně. Jedná se tedy především o lexémy, které jsou užívány v běžném životě a každému uživateli jazyka dobře známé.

Články uvádějí nejen etymologický výklad slova, ale také sémantický vývoj komentovaného jevu, stylistické zařazení, četnost výskytu, mnohdy je věnována pozornost také gramatické stránce jevu.

2.2.2.1 Tematická klasifikace článků

Nejčastěji popisovanými prvky jsou slova a frazémy, které jsou tematicky těžko zařaditelné. Přesto se v běžné mluvě velmi často vyskytují, všem uživatelům jazyka jsou dobře známy. Jsou to např. následující expresivní slova: *Ty brd'o!*, *vytuněný*, *ulítávat na něčem*, *bodejt'*.

V mluvené řeči mládeže je v současnosti velmi frekventovaný výraz *Ty brd'o!* Autor příspěvku v sekci Drobnosti, Josef Štěpán, uvádí statistiku frekvence užívání uvedeného výrazu podloženou údaji z jazykových korpusů, internetového vyhledávače i beletrie. Zmiňuje také jiné výrazy vyjadřující údiv a konečně, zkoumá původ výrazu *Ty brd'o!* S největší pravděpodobností vznikl výraz – jak uvádí autor - z vokativu *ty člobrd'o!* (*člobrd'a*, tj. expresivní název pro člověka), a to useknutím první části slova. Ze vzniklého vokativu *brd'o* byl mladou generací dodatečně vytvořen nominativ *brd'a*. (Štěpán 2008: 108)

Nezanedbatelné množství článků se také zajímá o původ toponym, uvádí motivaci jejich pojmenování. Např. v č. 5 z roč. 2008 je publikován dotaz položený Jazykové poradně, kde se autor dotazu ptá na význam toponyma *Nivky*. V odpovědi je uvedena etymologie a význam slova, s největší pravděpodobností byl název motivován obecným pojmenováním *niva*, *nivka* (tzn. pole, louka).

Přibližně stejný počet článků je zaměřeno na lexémy související s internetem. Je vysvětlen původ slov *vygooglit*, *blog*, *log*, *pahýl* na Wikipedii.

Ostatní články se zabývají slovy, která není možné seskupit do větších tematických skupin. Objevují se termíny z oblasti zoologie (*opossum*), geologie (*kra*, *kerný*), financí (*šrotovně*), dále slova sloužící s rodinou a volnočasovými aktivitami (*na psí knížku*, *svatební list*, *šostouš*), zvyky (*Purpura*, *František*), vojenstvím, školstvím (*sponze*), politikou, gastronomií (*gurmán*, *gourmet*), literaturou, rostlinami (*bez*, *šeřík*), počasím (*zima jako na vídrholci*), sportem, technikou (*forsáž*), lodním obchodem (*nazádísté*).

2.2.2.2 Původ lexikálních jednotek

Většina slov a frazémů zkoumaných v periodiku *Naše řeč* souvisí s jazykem anglickým a německým (např. *svatební list*, *vytuněný*, *šostouš*). Nejedná se pouze

o přejímky, český lexém mohl být motivován lexémem v daném jazyce, či byl vytvořen analogicky na cizojazyčném základu.

Dále se vyskytují lexémy se základem v praslovanském jazyce (např. kořen *-brus-*), ve staré češtině, nechybí také slova latinského základu (např. *kargo, cargo, laureát*).

Ojedinele se vyskytují slova s původem v řečtině (*Wikipedie*), staré němčině, francouzštině (*gourmet, gurmán*), španělštině (*pasarela*), rumunštině (*natahovat moldánky*). Část názvu internetové encyklopedie Wikipedie má svůj původ v havajštině, v níž výraz *wikiwiki* znamená rychlý, velmi rychlý.

2.2.2.3 Časové zařazení zkoumaných lexémů

Pouze ve třech případech se zkoumaný jev nedochoval v aktivní slovní zásobě dnešní češtiny. Jedná se o staročeské slovo *rejčert* používané v oblasti financí, staročeská etnonyma *Huňové* a *Bohové*. Podobným případem je také slovo *nazádisté*, které v období humanismu označovalo lodníka nebo loď. Pojmenování se v jazyce neudrželo dlouho, je doloženo v pramenech v rozmezí sedmdesáti let na přelomu 15. a 16. století.

Další články pojednávají o lexémech, které se dnes aktivně užívají. Jsou to jak slova, která už mají v české slovní zásobě své stabilní místo (např. *víkend*), tak tvary, které se v češtině objevily docela nedávno (např. *svatební list, vygooglit*).

2.2.3 Posudky a zprávy o etymologických publikacích

V číslech z pěti ročníků časopisu *Naše řeč* bylo nalezeno 6 článků, které se zabývají nově vydanými publikacemi o původu slov. Jedná se o znovu vydanou etymologickou příručku A. Erharta a R. Večerky, *K pramenům slov: uvedení do etymologie*. V příspěvku je porovnána stará verze s touto novou, jsou zde naznačeny obsahové části publikace s jejich stručnou charakteristikou. Článek není jen seznámením s příručkou, autor článku Jiří Rejzek vytýká i některé nepřesnosti či záporné vlastnosti knihy.

Druhou komentovanou knihou je *Slovník nespisovné češtiny. Argot, slangy a obecná mluva od nejstarších dob po současnost. Historie a původ slov* od J. Huga. *Naše řeč* se zabývá touto publikací především proto, že měla velký úspěch u čtenářů a během jednoho roku vyšla hned ve dvou vydáních.

Zájem autorů článků z části *Posudky a zprávy* se soustředí také na knihu *Dějiny české hudební terminologie* od M. Štědrně a D. Šlosara, popularizační publikaci Vlastimila Styblíka *Tajemství slov*. V této poslední zmíněné publikaci jsou sepsány příspěvky rozhlasového pořadu ze 70. let minulého století. Kniha je určena široké veřejnosti,

je napsána srozumitelně a jasně. Dělí na tři části, první se zabývá původem jmen živočichů, druhá pojmenováním rostlin a třetí část obsahuje slova z oblasti člověka a jeho života.

Nejsou komentovány pouze české publikace, ale také slovenské. Příkladem je posudek knihy Z. Dobříka, *Jazyky v kontaktech. Anglicizmy a jiné slova cudzieho povodu v nemčine a slovenčině*.

Přejímkami se zabývá i poslední komentovaná publikace, *Internacionalizace současné české slovní zásoby* Diany Svobodové.

2.3 Vybrané etymologie

Z vyexcerpovaného materiálu byly vybrány články s výkladem etymologií konkrétních slov a frazémů, které jsou následně porovnány s údaji z etymologických slovníků a jiných publikacích o původu výrazů.

2.3.1 *Точить лясы*

Českým ekvivalentem dle Rusko-českého frazeologického slovníku L. Stěpanové jsou výrazy *mlátit slámu, mlít pantem, plácát do větru*. (Stěpanova 2007: 381)

Etymologie frazému *точить лясы* má dle A. M. Moldovana, autora článku v časopisu *Русская речь*, sporné varianty. Uvádí, že v publikaci *Опыт этимологического словаря русской фразеологии* z r. 1987 je etymologie vysvětlena následovně. „*Лясы (балясы)* – точеные столбики для перил. Вытачивая их, развлекались разговорами.“ Tato verze etymologie je velmi rozšířená, autor ji však nepovažuje za správnou. Uvádí příklady, jak vykládali etymologii i jiní lingvisté, např. V. I. Dal, A. I. Sobolevský, V. V. Vinogradov. Všichni se kloní k názoru, že frazém vznikl na základě rozhovorů při točení sloupků na zábradlí. V. V. Vinogradov uvedl teorii, že výraz *точить лясы* má svůj původ v ruských dialektech. Výraz *ляс* znamená „вздор, шутки, пустословие“. Pátral dále v oblasti terminologie výrobních procesů, připouštěl, že slovo může být přejato z polsk. *lasa*, které označuje jakousi mřížku, síťku v soustružnictví, nebo prosévací síto ve stavebnictví. Doporučoval zkoumat výrazy *точить балы* (z něm. *Ball* – koule), *точить балясы*, *точить лясы* jako realizace přenosu významu řemeslných termínů. S tím A. M. Moldovan nesouhlasí. Není žádný důkaz o tom, že by se tyto výrazy používaly v dané řemeslné sféře v přímém významu. A. F. Žuravlev pátral i v kontextů jiných slovanských jazyků, které V. V. Vinogradov nezohledňoval. Uvedl, že slova *балы, балясы* souvisí s kořenem *бал- /бол-*, který může

být onomatopoického původu, nebo pochází z praslovanského **bal*, což znamená „vykládat, rozprávět“. K tomuto závěru se klonil společně s autorem článku také německý vědec R. Eckert. (Молдован 2007: 115)

L. Stěpanova uvádí, že srozumitelnost vnitřní formy frazeologické jednotky může být objasněna nejen slovy, ale také strukturou frazeologické jednotky. Vysvětlení původu frazému je pak nutné hledat v celém jazykovém systému. K frazémům s nemotivovanou vnitřní formou se řadí také výraz *мочить лясы*. L. Stěpanova frazém přiřazuje k frazeologickým jednotkám se zvukomalebným a zvukosymbolickým základem, stejně jako A. F. Žuravlev. (Stěpanova 2004: 197)

2.3.2 При царі Гроху

L. Stěpanova uvádí české ekvivalenty *za krále Holce, když si náš dědeček babičku bral, za krále Ječmínka, za Žižky, za Rakouska-Uherska*. (Stěpanova 2007: 825)

Původ frazému označujícího dávnou dobu, má také mnoho verzí výkladu. Jméno *царь Грох* se často objevuje v ruských pohádkách. Autor článku, A. F. Žuravlev uvádí verzi ruského folkloristy A. N. Afanasjeva. Ten dává do spojitosti jméno cara s ruským slovem *грохот*. Výraz označuje nejen hrom, ale také velké síto. Spojitost vykládá metaforicky, hrom je připodobněn ke zvuku vznikajícím při mlácení obilí. Bůh Perun byl nejen bohem hromu, ale také úrody. A. N. Afanasjev se domnívá, že název *царь Грох* má označovat jakéhosi nižšího boha Slovanů. Autor článku tento výklad popírá. Stejně tak se staví kriticky k výkladu, že jméno *царь Грох* má souviset s řeckým výrazem *presbyteros Kodroy*, který označoval posledního vládce Atticy. K verzi, že jméno cara vzniklo na základě jména bohatýra *Покамугрошек* (který má být také degradovaným zástupcem boha hromu Peruna), se staví taktéž skepticky. S vykřičníky dokonce uvádí, že jméno cara v desátém století označovalo slovanského vůdce, který se měl ubránit stepním útočníkům. Tato hypotéza je postavena na folklorních motivech, nikoliv historických faktech.

Žuravlev se snaží dojít k správnému výkladu etymologie výrazu za pomoci podobných i mírně odlišných dokladů z příbuzných jazyků. Dochází tak k závěru, že různá jména panovníků ve frazémech daných jazyků jsou vytvořena za pomoci slov označujících malé věci, hmyz. Pokud jsou použita reálná jména, ve frazémech se objevují jejich zdobněliny. Z tohoto usuzuje, že výraz *царь Грох* vychází z pojmenování semen hrachu, *горошин*. Není důležité ve frazémech hledat stopy mytologie, nýbrž si uvědomit,

že patří mezi slovesné experimenty, mezi humoristické projevy národa. (Журавлев 2010: 111)

L. Stěpanova řadí frazém *царь Горох* do skupiny frazémů, jež vznikly na základě slovních hříček s příjmeními. Mnozí lingvisté se snažili odhalit původ frazému na základě hledání konkrétního denotátu spjatým s použitým propriem. Uvádí, že V. Mokienko dokazuje, že se v rčeních jedná o postavy smyšlené, nikoliv o konkrétní vládce. Potvrzuje tak Žuravlevův závěr. (Stěpanova 2004: 30)

Русская фразеология – Историко-этимологический словарь (А. Бирих, В. Мокиенко, Л. Степанова, 2005) uvádí sedm verzí původu frazému, některé se shodují s již výše uvedenými tezemi. Slovník uvádí, že frazém může mít původ v ruské pohádce, konkrétně ve jméně jednoho dobrého, ale hloupého cara. Další verzí je již zmíněná verze v článku, frazém je přejet z řeckého výrazu *presbyteros Kodros* (tzn. starší než Kodros, což byl mytologická vládce Atticy), který se používal pro označení dávné uplynulé doby. Autoři se domnívají, že nějaký písař přetvořil jméno *Κόδρος* na *Горох*. Také verzi o slouvislosti frazému se jménem bohatýra *Покаму-зорюшка* slovník uvádí. Další výklad souhlasí s domněnkou Žuravleva, že výraz je kalambur, který vznikl na základě lidových žertů a humoru. Jméno cara, *царь Горох*, je historicky velmi nepravděpodobné. I v jiných jazycích se objevují smyšlená jména vládců pro označení dávné doby. Posledním uvedeným etymologickým výkladem je výše zmíněná verze A. N. Afanasjeva. (Бирих, Мокиенко, Степанова 2005: 737)

2.3.3 *Peйдеp*

Termínem *peйдеp* se v 3. čísle roč. 2009 zabývá E. S. Kara-Murza. Uvádí, že starší ruské výkladové slovníky charakterizují heslo *peйд* jako vodní prostranství u mořského břehu, stanoviště lodí. Přišlo do ruštiny z holandského *reed*. Homonymní tvar *peйд* označuje útok, prudký výpad proti protivníkovi. Tento tvar byl přejet z anglického *raid*. Od posledního slova byl utvořen tvar *peйдеp* (angl. *raider*), označující vojenskou loď, která na moři provádí samostatné bitevní operace.

Autor článku uvádí, že v dnešní době je tento význam zastaralý, slovo *peйдеp* se od devadesátých let (v důsledku postsovětských ekonomických změn) používá v novém významu. *Peйдеp* je označení pro člověka, který skupuje podniky patřící někomu jinému, násilně odebírá zakázky, jedná v rozporu s legislativou. (Кара-Мурза 2009: 48)

Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost z r. 2001 uvádí v českém jazyce pouze slovo *rejda* („vnější část přístavu“) a *rejdař* („majitel lodí výdělečně provozující lodní

námořní plavbu, loďař“). Etymologický slovník jazyka českého (J. Holub, Fr. Kopečný, 1952) pak vykládá etymologii prvního výrazu následovně: výraz *rejda* přišlo do češtiny ze severoněmeckého *Reede*. Autoři slovníku srovnávají tento původní termín vztahující se k lodi „připravené“ k odplutí s anglickým slovem *ready*, hotovo.

Václav Machek ve svém Etymologickém slovníku jazyka českého z r. 1957 uvádí taktéž výraz *rejda*, s původem v holandském slově *reede* (odtud se pak přeneslo do německého *Reede* nebo *Rhede*). Vše souvisí s germánským *raid*.

Autoři se tedy ve výkladu etymologie shodují. V ruském jazyce se však nepoužívá pouze v přímém, nýbrž nově také v přeneseném významu.

2.3.4 *Старая карга*

Rusko-český frazeologický slovník uvádí české ekvivalenty *stará čarodějnice*, *stará škatule*.

Frazém *старая карга* se v ruštině používá pro označení staré ženy, často zlé, hádavé. Autorka článku L. E Kruglikova uvádí, že se lingvisté v objasňování etymologie frazému většinou shodují. Přesto tento dlouhý desetistránkový článek vznikl, a to na popud jednoho čtenáře, který negativně reagoval na výklad etymologie frazému V. M. Mokienka v dřívějším čísle časopisu.

Většina etymologů se shoduje na tom, že pojmenování *старая карга* vzniklo na základě srovnání staré ženy s vránou (turko-tatarské *karga* označuje vránu, odvíjí se od *kara*, černý). Ve výkladových slovnících 18. a 19. století se však neuvádí, že by pojmenováno staré ženy bylo vytvořené na základě metaforického přenosu.

Pisatel, který odpověděl na Mokienkův článek, tvrdí, že frazém *старая карга* má čistě ruské kořeny. Vyjmenoval celou řadu významů slova *карга*, vč. významu *zakřivený*.

V. M. Mokienko na příkladech z ruské literatury dokládá, že pojmenování se opravdu vztahuje ke staré ženě. Ruský původ slova odmítá, pisatel dle něj neprovedl správně etymologickou analýzu.

Autorka článku uvádí svou podrobnou etymologickou analýzu výrazu. V slovnících z 16. a 17. století je u hesla *карга/корга* uveden pouze význam *vrána*. Slovo se pro pojmenování staré ženy nepoužívalo. Začalo se objevovat až v slovnících z 18. století, a to především ve dvou a více jazyčných slovnících. Tehdy nově význam zapsal V. A. Levšinyj, který se s výrazem mohl setkat v době bojů na rusko-turecké frontě. K variantě *корга* byl uveden pouze jeden význam, „malý kamenitý ostrov“. Teprve ve 20. století se objevuje výraz se samohláskou *a*, *карга*.

Vzhledem k tomu, že V. A. Levšin uvádí, že *карга* je označení pro vránu a *корга* pro starou ženu, autorka článku neuznává vznik výrazu na základě metaforického přenosu za pravděpodobný. Domnívá se, že výraz má původní ruské kořeny, vznikl ze slova *корг*, označujícího část stromu, která se používá pro výstavbu lodí. Dané slovo bylo zachyceno už počátkem 15. století, objevilo se v ruském jazyce ještě dříve, než turko-tatar. *корга*. Ruský výraz vznikl z ide. kořene **(s)ker-* s významem *zkřivit, ohýbat*. Z toho vzniklo psl. **kьrg-*.

D. S. Satarov se domnívá, že frazém vznikl přenesením významu z výrazu *vrána*, dokládá to na dalších ruských příslovích. Souvislost s turko-tatar. kořenem dokládá kontaminací slov turko-tatar. slov *karga* ve významu „vrána“, *kargav* jako nadávka a *karygan*, „starý“.

Autorka článku připouští, že přenesení významu mohlo proběhnout na základě záporných vlastností vrány i staré ženy, nebo díky krákavým zvukům, které vrána a stařena vydávají. Stěžejním příznakem starého člověka však autorka shledává shrbenost. Vyhledala příklady frazémů označujících shrbeného člověka a došla k závěru, že většina vznikla na základě podobnosti s křivým, hrbolatým stromem. Uvádí závěry, že výraz *старая карга* má slovanské kořeny, vzniklo metaforickým přenesením pojmenování křivého dřeva. Popírá přejímku z turko-tatar. jazyka. Ke stejnému závěru došli i tvůrci ukrajinských etymologických slovníků. (Кругликова 2010: 114)

Русская фразеология – Историко-этимологический словарь (А. Бирих, В. Мокиенко, Л. Степанова, 2005) podává jediný, a to zcela nekompromisní výklad. Výraz vznikl na základě srovnání staré ženy s vránou (tuskotatar. *карга* vzniklo ze slova *kara*, což znamená *černý*). Srovnání má motivaci v negativním dojmu ze staré ženy i z vrány.

2.3.5 Bez, šeřík

Odpověď odborníků z jazykové poradny řeší v čísle 5 z roku 2009 zajímavý problém. Okrasná rostlina *šeřík* je ve východních Čechách známá pod tím samým názvem, v celé oblasti Čech a v okrajových částech Moravy se jí však říká *bez*. Slovník spisovné češtiny (Academia, 1994), uvádí u hesla *bez* jako synonymum *šeřík*. Jako druhý význam je uveden keř s černými plody-bezinkami, černý bez. Odborníci uvádějí, že Naučný slovník zemědělský připojuje k heslu *bez* i poznámku, že se tímto názvem lidově pojmenovává i šeřík. Český etymologický slovník J. Rejzka z r. 2001 uvádí, že slovo *šeřík* bylo vytvořeno J. S. Preslem. Má vycházet z ruského slova *sirěň* a jeho zvukovou stránku

připodobnil, aby byla vytvořena asociace s barvou - šerý (dle zabarvení květů šeříku). Před Preslovým novotvarem se běžně užíval název *bez*. (NŘ 5/2009, s. 271)

Etymologický slovník jazyka českého J. Holuba a Fr. Kopečného z r. 1952 uvádí následující etymologii hesla *bez*. Při určování původu se vychází z latinského *sa(m)bucus* a řeckého *skobiē*. Při přejímce do praslovanského jazyka došlo zřejmě ke zkomolení (které se vyskytuje při podobných přejímkách často), v praslovanštině tedy vznikl tvar **sʰbbk-*, který se dále měnil a došlo ke zjednodušení souhláskové skupiny: *bʰsk-* > *bʰzg-* > *bʰz-*.

J. Rejzek se shoduje ve výkladu slova *šeřík* s J. Holubem a Fr. Kopečným. Ten uvádí navíc souvislost rus. *sirěň* s latinským *syringa*.

V. Machek dodává, že slovo je etymologicky nesnadné. Jeho proměnlivost v historických etapách mají za následek pravděpodobně tabuové změny. Vychází z tvaru **bʰzg-*, které usouvztažňuje s latinským *sabūcus*. Slované při přejímání tohoto slova přemístili *s* dozadu, vzn. tvar *buskъ*, dále se souhlásková skupina *sk* přeměnila na *zg*, kde *g* následně zaniklo.

2.3.6 Zima jako na vídrholci

Na základě dotazu Jazykové poradně se článek v časopise *Naše řeč* zabývá etymologií výrazu *fouká tu jako na vídrholci*, *je tu zima jako na vídrholci*. Odborníci odpovídají za pomoci slovníků. Dle Slovníku spisovné češtiny označuje slovo *vidrholec/vídrholec* osamělé, opuštěné místo, většinou větrné. J. Jungmann ve svém Slovníku česko-německém uvádí také varianty *fidrholec* nebo *fidrolec*, což mělo označovat les ležící někde na cestě mezi Českým Brodem a Prahou, který sloužil jako skryš loupežníkům. Český etymologický slovník J. Rejzka uvádí, že původ jména není zcela jasný. Původ má zřejmě v němčině, kde druhá část slova pochází z výrazu *Holz*, dřevo. Lidová etymologie nabízí výklad za pomoci asociace se slovy *vítr* a *holý*. (NŘ 3/2010, s. 168)

V. Machek uvádí variantu *vidrholec*, označující samoty ležící mimo centrum vsi, na vysokých a špatně přístupných místech, vystavených mrazům, větrům a sněhu. Původ je dle V. Machka nejasný, zcela jistě se však jedná o slovo cizího původu.

Etymologický slovník J. Holuba a Fr. Kopečného z r. 1952 ani jednu z variant *vidrholec*, *vídrholec*, *fidrolec*, *fidrholec* neuvádí.

Slovník české frazeologie a idiomatiky uvádí u frazému *je tam zima/fouká tam jako na vídrholci* etymologickou poznámku, že *Vidrholec* pochází snad z německého *Witter*

(=bouře) a *Holz* (=dřevo, les). Ruským ekvivalentem je dle autorů slovníku *дом на семи ветрах*. (Čermák 2009: 385)

L. Stěpanova charakterizuje tento ruský frazém následovně: „Быть на пересечении всех дорог, на открытом, всем доступном, оживлённом месте (о городе, местности и т. п.)“, což by se spíše dalo srovnat s českým frazémem *být na rušném místě*, nikoliv *s je tam zima jako na vidrholci*. (Stěpanova 2007: 71)

ZÁVĚR

Ve své bakalářské práci jsem se zaměřila na srovnání článků věnovaných etymologii slov a frazémů v lingvistických časopisech *Русская речь* a *Naše řeč*. Hlavními úkoly bylo vyexcerpovat z periodik články s etymologickou tematikou, utřídit je a na základě vypracované klasifikace okomentovat a porovnat přístupy obou periodik. Bylo prostudováno 30 čísel časopisu *Русская речь* a 25 čísel časopisu *Naše řeč*, z nichž bylo celkem vyexcerpováno 154 článků.

Bakalářská práce je rozdělena na dvě stěžejní části, teoretickou a praktickou. V teoretické části jsem nastínila základní charakteristiku etymologie a různá pojetí tohoto termínu. Pozornost jsem také věnovala tzv. nevědecké etymologii. Domnívám se, že v oblasti etymologie frazémů nevědecká etymologie hraje velkou roli, frazeologie je úzce spjata s lidovou slovesností. Kromě toho, lidová etymologie ukazuje, jak je původ frazémů vnímán dnešními uživateli jazyka. Následně jsem objasnila rozdíl při hledání původu slov a původu frazémů. Pro tento úsek jsem používala především publikace R. Večerky, a frazeologickou publikaci V. Mokienka, L. Stěpanové a T. Malinské. Vzhledem k tomu, že v praktické části bakalářské práce jsem se z velké části opírala o fakta z etymologických slovníků, zařadila jsem do teoretické části kapitoly zabývající se právě těmito slovníky, jejich charakteristikou. Uvedla jsem konkrétní příklady z ruské i české etymologické lexikografie. V závěru teoretické části je seznámení s časopisy *Русская речь* a *Naše řeč*. Uvedla jsem základní charakteristiku těchto časopisů, jejich obsahovou koncepci a také statistické údaje o vyexcerpovaném materiálu.

V praktické části jsem vypracovala u každého periodika základní klasifikaci vyexcerpovaných článků dle žánru, následně jsem rozpracovala články zabývající se přímo etymologickým výkladem daného jevu. Pro tuto práci jsem používala výhradně samotný vyexcerpovaný materiál. V závěru praktické části jsem uvedla etymologie některých slov či frazémů z vybraných článků a porovnála je s výklady z etymologických slovníků (V. Machek, J. Holub), s etymologickými poznámkami z frazeologických slovníků (F. Čermák, L. Stěpanova) i s poznámkami z jiných publikací (např. L. Stěpanova: *Česká a ruská frazeologie – diachronní aspekty*, 2004).

Prvním markantním rozdílem mezi vyexcerpovaným materiálem z časopisu *Русская речь* a *Naše řeč* je počet excerpací. Vybrané ročníky ruského periodika obsahovaly o 38 článků z oblasti etymologie více, než český časopis *Naše řeč*. Domnívám se, že tento fakt přímo souvisí s celkovým rozsahem periodika, jedno číslo časopisu *Русская*

печь obsahuje průměrně 130 stran, česká Naše řeč pouze okolo 55 stran. V důsledku menšího rozsahu časopisu Naše řeč je tedy úměrně menší i počet článků zabývajících se etymologickou problematikou. Druhým důvodem je zájem ruských lingvistů a čtenářů o původ slov a rčení.

Vyexcerpovaný materiál z ruského periodika je všechen ve formě delších článků, minimálně třístránkových. V časopisu Naše řeč jsou až na výjimky etymologické články mnohem menšího rozsahu. Pokud jsou ze sekce Drobnosti, jsou ve formě kratších sloupců, v sekci Z dopisů jazykové poradně je to mnohdy pouze malý odstavec.

Z tematického hlediska se в Русской печи objevují z velké části články popisující původ vlastních jmen, konkrétně příjmení. Dále je početně zastoupen výklad termínů z oblasti financí, bankovníctví a obchodu, nezanedbatelný je také počet článků popisujících slovní zásobu spjatou s ruským národním způsobem života a folklorem. Naproti tomu v Naší řeči se nejvíce objevují slova z běžné mluvy Čechů, toponyma a termíny z oblasti internetu. Z toho můžeme vyvodit závěr, že Naše řeč spíše rozebírá prvky, které zajímají nejen vědeckou obec, ale také širokou veřejnost. Ruské periodikum více obsahově přihlíží k národní kultuře a tradicím.

V obou periodících se články nezaměřují pouze na etymologický výklad slova či frazému, uvádí také doplňkové informace – stylistické, sémantické, geografické aj. Ruský časopis těmto informacím věnuje větší prostor, než časopis český.

Poměr etymologického výkladu přejatých slov a slov v jazyce původních je v ruském periodiku vyvážený. Z přejatých slov jsou zkoumány především ta, jež mají své kořeny v angličtině, francouzštině a němčině. V českém periodiku se jedná zejména o slova přejatá z angličtiny a němčiny, podstatné místo zaujímají také prvky slovanské nebo staročeské.

Velký rozdíl mezi periodiky je také v časovém pojetí vybraných slov. V ruském i českém časopisu se rozebírají nejen slova aktuálně používaná, ale také již zaniklá. V časopise Русская печь jsou však i články, které rozebírají slova označující jeden konkrétní denotát. Autoři článků zkoumají, jaká slova daný denotát v různých dobách označovala. V Naší řeči se tento postoj vůbec neobjevuje, buď se zkoumají slova zaniklá, ve většině případů se však zájem směřuje na slova z aktuální a nové slovní zásoby.

Rozdíl mezi periodiky je také v tom, že v Naší řeči nejsou články pojaty jako etymologický výklad jejich samotných autorů. Autor je zde jako zprostředkovatel, který za pomoci dostupné literatury a etymologických slovníků objasňuje původ slova

či frazému. V časopise Русская речь se autoři článků také opírají o odbornou literaturu, ale nebrání se prezentaci vlastního názoru a vlastní etymologické analýze.

Kromě článků s etymologickým výkladem obsahují časopisy články teoretické. Naše řeč obsahovala více recenzí a zpráv o etymologických publikacích, než ruský časopis. Ten naopak obsahoval články, které byly tematicky zaměřeny na obranu jazyka. Pojednávaly především o problematice vlivu jiných jazyků na ruštinu, o vlnách nových cizojazyčných přejímek valících se na národní jazyk. Autoři se k tomuto aktuálnímu problému staví vlastenecky, propagují návrat k čisté ruštině a její osvobození od cizojazyčných vlivů. Toto pojetí jen dokresluje celkové zaměření ruského periodika.

Na rozdíl od časopisu Naše řeče celkově Русская речь působí jako zástupce reprezentující uceleně ruskou kulturu, tradice a jazyk. Uspořádání Naší řeči je zaměřeno naopak spíše na aktuální problémy, přejímky, internacionální výrazy.

Téma etymologie v lingvistických časopisech je velmi obsáhlé, v rámci rozsahu této bakalářské práce není bohužel možné vše popsat. Snažila jsem se tedy alespoň přispět k tomuto velmi zajímavému tématu, vyprávějícímu nejen o historii našeho a ruského jazyka, ale také o kultuře a historii nás samotných.

РЕЗЮМЕ

Тема моей бакалаврской работы входит в компетенции лингвистики, конкретно этимологии. Работа посвящена не только этимологии слов, но и фразеологизмов. Этимология слов и история языков меня очень интересует, потому что эти науки помогают нам узнать принципы языков. Благодаря этому мы способны понять устройство языка в его современном виде. Эти науки также помогают нам узнать историю наших предков, их культуру и общество.

Я занимаюсь не только русской, но и чешской филологией, поэтому в работе интересуюсь этимологией русских и чешских выражений. Я выбрала два лингвистических журнала, «Русская речь» и «Naše řeč», в которых я нашла нужные исходные материалы. Статьи я упорядочила, обработала и сопоставила.

Работа разделена на две главные части - теоретическую и практическую. В теоретической части я характеризую этимологию как науку, а также ее ненаучные ответвления (напр., народная этимология, ложная этимология). В следующей части я описываю уже конкретно, чем отличаются этимология слов и этимология фразеологизмов. Теоретическая часть описывает далее статьи о русских и чешских этимологических работах и словарях, а также книгах по этимологии, предназначенных для широкой общественности. В конце теоретической части находится основная характеристика журналов «Русская речь» и «Naše řeč» и статистические данные об использованном материале из этих журналов.

В практической части я проанализировала исходные материалы из журналов и классифицировала их с точки зрения формы статей (напр., теоретические этимологические статьи, объяснение происхождения слов и т. п.) и с точки зрения содержания статьи (напр., по семантике, по происхождению слов и фразеологизмов...). Далее я выбрала некоторые статьи с объяснением происхождения конкретных слов и фразеологизмов и сопоставила их с объяснениями из этимологических словарей (напр., В. Махека, Ф. Копечного) и других этимологических публикаций (напр., книга о диахронной фразеологии Л. Степановой).

Первую главу моей теоретической части я посвятила характеристике этимологии. Раньше этот термин обозначал словообразование и морфологию. Сегодня этимологию можно понимать как науку, которая изучает происхождение

слов и выражений или как конкретную историю одного слова. Значит, этимология изучает исконную форму слова, время, когда слово появилось, изменения слова в течение лет. Этимология - это диахронная дисциплина, которая занимается фонетической, морфологической, а также словообразовательной структурой слов и фразеологизмов, сравнивает языковые семьи, принципы устройства разных языков. Наука использует также данные археологии и этнографии. В этой главе я также описываю народную этимологию. Это объяснение происхождения слов, у которых трудно определить, как они возникли. Люди без данных научной этимологии по своему мнению определяют их версию этимологии. С научной точки зрения, народная этимология – это неправильное объяснение происхождения слов, но она играет большую роль в области народной словесности и фольклора. Лингвисты не имеют единого взгляда на народную этимологию. Некоторые говорят, что это естественный процесс, другие, что народная этимология – замысел. Существует также термин *бакалаврская этимология*. Это действительное объяснение происхождения слова, но с употреблением ложных фактов о генетических связях. Бакалаврская этимология часто находится в древних легендах и мифах, где объясняется происхождение собственных имен. В русской лингвистике также можно встретиться с терминами *псевдонародная* и *детская этимология*. Псевдонародная этимология имеет экспрессивную функцию, ею занимаются писатели. Детская этимология возникает при помощи детей и их детского ума.

Другая и третья главы занимаются происхождением слов и фразеологизмов. Лингвист при поиске происхождения слова сначала изучает народный язык, после этого он исследует родственные языки. Это ведет к открытию общего праязыка, праславянского языка (у чешского и русского языков). Эти результаты сравнивает с языками индоевропейскими. Если он никаких связей в течение исследования не найдет, потом он прибегает к фонетическим, морфологическим спекуляциям. Объяснение происхождения фразеологизмов сложнее. Они сохраняют в своей структуре не только современные, но также архаические языковые явления и слова. При поиске происхождения фразеологизма важно учитывать также происхождение отдельных компонентов фразеологизма. Надо исследовать не только лингвистические данные, но также надо интересоваться культурой, историей, географией и т. п. Происхождение фразеологизмов часто вытекает

из сказок, легенд и мифов, из произведений мировой литературы, из истории и языка других народов.

Четвертая глава занимается этимологическими словарями и работами об этимологии. Из теоретических этимологических работ можно упомянуть работу Й. В. Откупщикова «К истокам слова, рассказы о науке этимологии». Существуют также работы о теории этимологических словарей, напр. ”Об этимологическом словаре русского языка“ О. Н. Трубачева. Из этимологических словарей можно упомянуть русский словарь Н. М. Шанского ”Этимологический словарь русского языка“, из чешских ”Etymologický slovník jazyka českého“ В. Махека. Этимологический словарь приводит у каждого заглавного слова его исконную форму или форму реконструированную, этимологически родственные слова, параллельные слова из индоевропейских и неиндоевропейских языков. Диахронные фразеологические словари появляются очень редко, этимологией фразеологизмов ученые занимаются только последние 30 лет. Существуют также этимологические работы для широкой общественности, напр. книга ”Základní slova“ М. Новотного.

Последние две главы теоретической части описывают журналы «Русская речь» и «Naše řeč». Лингвистический журнал «Русская речь» издают с 1967 года. Журнал содержит статьи, посвященные не только лингвистическим темам, но также русской литературе, истории, историческим письменностям, фольклору и теме русского народного быта. Лингвистические статьи интересуются влиянием других языков на русский язык, современным языком, историей языка и т. п. Журнал ”Naše řeč“ издается с 1916 года. Статьи посвящены современному чешскому языку, его развитию, грамматике, словарному запасу, правописанию, стилистике. Авторы статей исследуют форму литературного языка и другие уровни языка. Журнал также печатает новости о научных конференциях и о публикации лингвистических книг. Материалы, нужные для моей работы, я нашла, прежде всего, в отделе ”Drobnosti“ и ”Z dopisů jazykové poradně“.

В практической части я обработала и классифицировала эксерпции из обоих журналов с точки зрения жанра статьи (этимологическое объяснение, теоретическая этимологическая статья и т. п.), после этого я обработала статьи с объяснением происхождения слов и фразеологизмов. Для этого исследования я пользовалась только материалом из журналов. В конце практической части я привела примеры этимологий конкретных слов и фразеологизмов из журналов, и сопоставила их с объяснениями из этимологических словарей (V. Machek,

F. Holub) и других книг (напр., Л. Степанова: Чешская и русская фразеология: диахронные аспекты).

Самая очевидная разница между журналами "Русская речь" и "Naše řeč" – количество эксерпций. В годовых комплектах 2007, 2008, 2009, 2010 и 2011 лет в русском журнале было на 38 статей с этимологической темой больше, чем статей в чешском журнале. Я думаю, это прямо связано с общим количеством страниц в журнале, русский номер журнала имеет 130 страниц, а чешский около 55 страниц. Кроме того, это связано с интересом лингвистов и писателей к этимологии.

В русском журнале все статьи большего размера, имеют минимум 3 страницы. В журнале Naše řeč этимологические статьи значительно меньше. В секции Drobnosti имеет этимологическое объяснение около 3 колонок, в части Z dopisů jazykové poradně это бывает только маленький абзац.

С точки зрения тематики в "Русской речи" находятся прежде всего статьи, которые описывают происхождение собственных имен, конкретно русских фамилий. Часто авторы статей занимаются происхождением терминов из области финансов, банков и торговли, много также занимаются словарным запасом, касающимся русского народного быта и фольклора. В чешском журнале больше всего появляются слова и фразеологизмы из повседневной жизни чехов, топонимы и слова из области Интернета. Итак, я пришла к выводу, что журнал "Naše řeč" предназначен не только для ученых, но также для широкой общественности. Русский журнал, что касается содержания, занимается прежде всего русской культурой и традициями.

В обоих журналах статьи посвящены не только объяснению этимологии слова или фразеологизма, они также приводят стилистические, семантические, географические пояснения.

Исконно русские и заимствованные слова в русском журнале по количеству уравновешены. Авторы статей исследуют прежде всего слова, заимствованные из английского, французского и немецкого языков. В чешском журнале исследуют слова, заимствованные из английского и немецкого языков, много описанных слов имеет исконно славянские истоки.

Разница между журналами проявляется также во временной характеристике слов и фразеологизмов. В обоих журналах авторы исследуют этимологию не только слов из активного словарного запаса, но также слов исчезнувших.

В русском журнале в одной статье лингвисты исследуют наименование конкретного предмета в течение лет. В чешском журнале таких подходов нет, в журнале "Naše řeč" только описывают происхождение исчезнувшего слова или слова из актуального и нового словарного запаса.

В чешском журнале авторы статей чаще всего не дают своих этимологических объяснений. Они только передают этимологические объяснения из разных словарей и книг. В "Русской речи" авторы тоже пользуются словарями, но они приводят также свои версии этимологического объяснения и свои мнения.

Журналы печатают не только статьи с этимологическим объяснением, но также статьи теоретические. Чешский журнал включает больше рецензий и новостей из мира этимологических публикаций и лингвистических конференций. В русском журнале, напротив, находятся статьи, посвященные русскому языку и его защите от влияния иностранных языков. Авторы статей к проблеме заимствования относятся отрицательно, патриотически. Они поддерживают идею вернуться к исконно русскому языку и освободить его от иноязычного влияния. Это завершает общее направление русского журнала.

В отличие от чешского журнала, "Русская речь" - это журнал, который представляет русскую культуру, традиции и язык. Содержание статей чешского журнала, наоборот, сосредотачивается на актуальных проблемах языка, заимствованиях и на интернациональных выражениях.

Тема этимологии в лингвистических журналах очень обширна, в рамках объема этой бакалаврской работы невозможно было полностью проанализировать всю эту проблему. Я стремилась к тому, чтобы внести свой вклад в эту интересную тему, которая рассказывает не только об истории народного языка, но также об истории и культуре нас самих.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. ČERMÁK, F.: Frazeologie a idiomatika česká a obecná. Praha: Karolinum, 2007.
ISBN 978-80-246-1371-0.
2. ČERMÁK, F.; HRONEK, J.; MACHAČ, J.: Slovník české frazeologie a idiomatiky.
Přirovnání. Praha: Leda, 2009. ISBN 9788073352165.
3. ERHART, A.; VEČERKA, R.: Úvod do etymologie. Praha: SPN, 1981.
4. FILIPEC, J. (red.) a kol.: Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost.
Praha: Academia, 2001.
5. HOLUB, J.; KOPEČNÝ F.: Etymologický slovník jazyka českého.
Praha: Státní nakladatelství učebnic, 1952.
6. JANYŠKOVÁ, H.: Lidová etymologie. In: KARLÍK, P. (ed.);
NEKULA, M.; PLESKALOVÁ, J.: Encyklopedický slovník češtiny. Praha: LN, 2002.
ISBN 80-7106-484-x.
7. KARLÍKOVÁ, H.: Etymologie. In: KARLÍK, P. (ed.); NEKULA, M.;
PLESKALOVÁ, J.: Encyklopedický slovník češtiny. Praha: LN, 2002.
ISBN 80-7106-484-x.
8. MACHEK, V.: Etymologický slovník jazyka českého. Praha: Academia, 1971.
9. STĚPANOVA, L.: Česká a ruská frazeologie. Diachronní aspekty.
Olomouc: UP v Olomouci, 2004.
10. STĚPANOVA, L.: Rusko-český frazeologický slovník. Olomouc: UP v Olomouci,
2007. ISBN 978-80-244-1750-9. s.75, s. 381, s. 825.
11. VEČERKA, R.: K pramenům slov, uvedení do etymologie. Praha: LN, 2006.

12. БИРИХ, А. К.; МОКИЕНКО, В.М.; СТЕПАНОВА Л. И.: Русская фразеология - Историко-этимологический словарь. Москва: Астрель-АСТ-Люкс, 2005. ISBN 5-17-029253-8.
13. МОКИЕНКО, В.; СТЕПАНОВА, Л.; МАЛИНСКИ, Т.: Русская фразеология для чехов. Olomouc: UP v Olomouc, 1995.
14. ПОЦЕПНЯ, Д. М. а коллектив: Лексикография русского языка. Санкт-Петербург: Факультет филологии и искусств Санкт-Петербургского государственного университета., 2009. ISBN 978-5-8465-0989-4.

Použité články z časopisů Русская речь а Naše řeč

1. БАРЫШНИКОВА, С. В.: Способы толкования в словарях иностранных слов XIX века. РР 5/2007, с. 93-96.
2. ВАН СЕНЬ: От поколения к поколению. РР 3/2007, с. 57-61.
3. ЖУРАВЛЕВ, А. Ф.: Кто такой *Царь Горох*? РР 2/2010, с. 111-115.
4. КАРА-МУРЗА, Е. С.: *Рейдер и рейдерство*. РР 3/2009, с. 48-51.
5. КРУГЛИКОВА, Л. Е.: Еще раз о старой карге. РР 3/2010, с. 114-125.
6. МОЛДОВАН, А. М.: „Слыхали мы и не такие лясы“. РР 1/2007, с. 115-119.
7. МАКСИМОВ, В. О.: Толковый словарь российских фамилий. РР 2/2007, с. 94-97.
8. НИКИТИН, О. В.: Толковый словарь русского языка с включением сведений о происхождении слов. РР 4/2009, с. 123-127.
9. ПОПОВА, Е. А.: О сквернословии. РР 1/2009, с. 48-52.
10. ПОПОВА, М. А.: О семантическом аспекте заимствований. РР 6/2007, с. 53-55.
11. DAVID, J.: Lidová a bakalářská etymologie vlastních jmen. NŘ 2/2010, s. 57-70.
12. DAVID, J.: Nová česká oikonyma typu *Chodovec City, Barrandov Hills, Nové Měcholupy... а Šmoulov*. NŘ 4/2008, s. 192-196.
13. SVOBODOVÁ, D.: Cizojazyčné lexikální přejímky užívané v komunikaci na chatu. NŘ 2/ 2007, s. 67-80.
14. ŠTĚPÁN, J.: *Ty brd'o!* NŘ 2/2008, s. 108-109.
15. Z dopisů jazykové poradně. NŘ 5/2009, s. 271.
16. Z dopisů jazykové poradně. NŘ 3/2010, s. 168.

Internetové zdroje

1. Введенская, Л. А., Колесников, Н. П. : Приемы осмысления внутренней формы слова (виды ненаучной этимологии), Ростовский университет:
<http://filologija.vukhf.lt/3-8/vved.htm> (10.9.2012)
2. Грамота.ру:
<http://www.gramota.ru/biblio/magazines/rr/> (3.9.2012)
3. Ústav pro jazyk český AV ČR:
<http://www.ujc.cas.cz/jazykova-poradna/> (3.9.2012)
<http://nase-rec.ujc.cas.cz/> (3.9.2012)

ПРÍЛОНЫ

Vzhledem k rozsáhlosti vyexcerpovaného materiálu jsem v příloze uvedla pouze bibliografické údaje o vyexcerpovaných článcích.

1 Bibliografie vyexcerpovaného materiálu z časopisu *Русская речь*

Русская речь, ročník 2007

- О. Б. Сиротинина: От кого зависит судьба русского языка? № 1, с. 44-50.
- Л. П. Крысин: О некоторых иноязычно-русских лексических соответствиях. № 1, с. 51-62.
- В. О. Максимов: Толковый словарь российских фамилий. № 1, с. 99-101.
- А. Ф. Рогалев: Тур и „Туров город“: от мифологии к истории. № 1, с. 102-105.
- А. Л. Шилов: Поклонная гора. № 1, с. 106-112.
- А. М. Молдован: „Слыхали мы и не такие лясы“. № 1, с. 115-119.
- К. Н. Дубровина: Библия и русские фразеологизмы. № 2, с. 86-93.
- В. О. Максимов: Толковый словарь российских фамилий. № 2, с. 94-97.
- Н. Ю. Забелин: Переулок, площадь, бульвар... - улицы. № 2, с. 98-100.
- А. М. Молдован: „...Вот рыскают по свету, бьют балкуши...“ № 2, с. 113-116.
- Ван Сэнь: От поколения к поколению. № 3, с. 57-61.
- К. В. Пьянкова: Масло в голове. № 3, с. 118-120.
- Е. А. Блинова: Бить челом. № 3, с. 121-124.
- Е. А. Левашов: *Ко-* новая приставка? № 4, с. 39-40.
- И. В. Исаева: „Творение“ новых слов в рекламных текстах. № 4, с. 55-58.
- В. В. Вязовская: Туберозов, Десницын, Бенефактов. № 4, с. 96-99.
- М. Н. Приёмывшева: Тарабарская грамота. № 4, с. 106-110.
- Ю. Г. Кокорина: Названия старинных украшений. № 4, с. 111-115.
- А. Н. Шустов: Заградительные отряды. № 4, с. 116-119.
- О. А. Ускова: О „брендах“, „проектах“ и не только. № 5, с. 34-37.
- С. В. Барышникова: Способы толкования в словарях иностранных XIX слов века. № 5, с. 93-96.
- Ю. А. Кривошапова: *Вошкаться* – хлопотать, медлить. № 5, с. 112-114.
- М. А. Попова: О семантическом аспекте заимствований. № 6, с. 53-55.

- З. М. Раемгужина: Мустафа – Миша. № 6, с. 90-91.
- Б. И. Каракулов: Об истории фамилии *Каракулов*. № 6, с. 92.
- О. А. Дубкова: Алармист, паникёр, тревожник. № 6, с. 102-107.
- М. В. Евстифеева, Л. В. Царапкина: *Биржа* в прошлом и настоящем. № 6, с. 108-113.

Русская речь, го́спік 2008

- О. П. Лопутько: „Добрый молодец“ и „красна девица“. № 1, с. 93-96.
- Л. Е. Кругликова: Ни богу свечка ни черту кочерга. № 1, с. 110-119.
- В. М. Касьянова: „Люблю грозу в начале мая...! *О наименованиях грозы, молнии, грома в русском языке*. № 1, с. 120-127.
- Т. Г. Попова: О значениях слова *лествица*. № 2, с. 65-70.
- А. Л. Шилов: *Мехряков* и другие. № 2, с. 84-89.
- М. В. Турилова: О *шуте* и не только. № 2, с. 118-124.
- Н. В. Исаева: „Требуются менеджеры“. № 3, с. 70-73.
- А. Н. Шустов: Дед и внук – *Грозные*. № 3, с. 86-91.
- Ю. Г. Кокорина: Изба и ее „углы“. № 3, с. 100-106.
- Л. Н. Верховых: Из истории русских фамилий. № 3, с. 113-118.
- О. Н. Евсюкова: „Я расскажу тебе про *Магадан*“. № 3, с. 119-123.
- Е. А. Блинова: „*Честь имею (кланяться)*“. № 4, с. 89-94.
- Т. В. Шалаева: Лить колокола. № 4, с. 122-124.
- З. Тарланов: Наплыв американизмов и речевая культура. № 5, с. 47-49.
- Н. В. Смирнова: *Депутат, нотариус, губернатор...* Термины в правовом пространстве XVIII века. № 5, с. 99-103.
- Л. Е. Кругликова: Трупёрда. № 5, с. 114-118.
- А. В. Григорьев: *На край земли и на край света*. № 5, с. 122-127.
- И. А. Измestьева: Лифтёр. № 6, с. 114-117.

Русская речь, го́спік 2009

- Е. А. Попова: О сквернословии. № 1, с. 48-52.
- А. Л. Шилов: Звенигород: что звенит и звенит ли? № 1, с. 93-100.
- В. Л. Васильев: Гидронимы близ озера Ильмень. № 1, с. 101-107.
- В. В. Краснянский: *Замашный* и *посконный*. № 1, с. 119-125.
- М. А. Грачев: Жигули и жиган. № 2, с. 101-104.

- Е. Д. Тюкавкина: „Строить дворики“ и „строить куры“. № 2, с. 115-120.
- Е. С. Кара-Мурза: *Рейдер и рейдерство*. № 3, с. 48-51.
- Г. Ф. Ковалев: Это легкое имя *Пушкин!* № 3, с. 92-95.
- В. В. Никульцева: История одного литературного псевдонима. № 3, с. 96-98.
- Г. Ю. Смирнова: На ком и почему воду возят? № 3, с. 118-123.
- В. А. Ефремов: От *мачо* к *метросексуалу* и далее. № 4, с. 55-59.
- А. Г. Кочкарева: Как появились лекарства и их названия. № 4, с. 84-86.
- В. О. Максимов: Толковый словарь российских фамилий. № 4, с. 101-103.
- Т. В. Федотова: От *Плотбища* к *Чите*. № 4, с. 105-109.
- И. Е. Колесова: Литейное дело. № 4, с. 114-118.
- Н. А. Люляева: Спекуляция. № 4, с. 119-122.
- О. В. Никитин: Толковый словарь русского языка с включением сведений о происхождении слов. № 4, с. 123-127.
- Т. Н. Данькова: Истоки сельскохозяйственной лексики. № 5, с. 85-88.
- А. Н. Шустов: О меньших братьях. № 5, с. 119-122.
- Л. А. Ильющенкова: Банки, банкиры, банкроты. № 5, с. 123-127.
- Е. В. Шабалина: Двужильный. № 6, с. 106-109.
- Ю. Б. Камчатнова: Раздавить муху. № 6, с. 110-111.

Русская речь, го́спік 2010

- В. О. Максимов: Толковый словарь российских фамилий. № 1, с. 87-90.
- В. Б. Колосова: „Чужие“ растения в русских говорах. № 2, с. 94-97.
- Л. Л. Крючкова: *Жеребенок, жеребчик и жребий*. № 2, с. 98-103.
- А. Ф. Журавлев: Кто такой *Царь Горох?* № 2, с. 111-115.
- Л. Е. Кругликова: Еще раз о старой карге. № 3, с. 114-125.
- В. О. Максимов: Толковый словарь российских фамилий. № 4, с. 81-84.
- Р. В. Разумов: Городские названия дореволюционного Ярославля. № 4, с. 85-88.
- В. А. Ефремов: *Деввица, девушка, барышня...* № 4, с. 119-127.
- Ю. В. Коренева: Преподобный, подобный. № 5, с. 71-78.
- Г. Х. Гилазетдинова: Таусинный. № 5, с. 115-118.
- О. Г. Остапенко: *Гонец* или *посланник?* № 5, с. 119-121.
- Е. В. Маринова: Почему *ленч* стал *ланчем*. № 6, с. 48-50.
- Л. С. Плавинская: *Живаго*. Русские фамилии на *-аго*. № 6, с. 89-90.
- Е. А. Блинова: От приветствия к поздравлению. № 6, с. 102-105.

Е. Ф. Галушко: Кулугур. № 6, с. 111-115.

Русская речь, го́днік 2011

Ю. М. Калинина: Имена героев в рассказе Д. Рубиной „Терновник“. № 1, с. 46-48.

В. В. Ротарь: „Всякие мусикийские инструменты“. № 1, с. 92-96.

Е. В. Маринова: „В дебюте матче...“. № 2, с. 53-57.

Н. Н. Носов: О происхождении былинных имен Волха и Вольги. № 2, с. 78-88.

Т. В. Леонтьева: *Мымра* в русских говорах. № 2, с. 101-107.

В. В. Краснянский: Кипенно-белый и белокипенный. № 2, с. 113-116.

В. П. Москвин: Каламбур: приемы создания и языковая основа. № 3, с. 35-41.

В. Б. Колосова: „Ата всякыва недруга“. № 3, с. 94-101.

Н. В. Смирнова: *Кредит, вексель, акция – пути формирования терминов*. № 3, с. 118-122.

А. С. Герд: Кто такие *экспаты*? № 4, с. 45-47.

В. Б. Колосова: „Огненные“ травы. № 4, с. 93-97.

Л. М. Гончарова: Иноязычная лексика в туризме: мода или необходимость? № 5, с. 57-62.

А. А. Азроянц: „Экономический магазин“ А. Т. Болотова. № 5, с. 63-68.

Л. П. Гордеева: Театр – феатр, фронт – фрунт... *Фонетические варианты галлицизмов у А. С. Пушкина*. № 5, с. 73-77.

С. А. Мельникова: *Здоровый – добрый, годный*. № 5, с. 107-111.

И. В. Нечаева: *Мини(-)вэн*: слитно или через дефис? № 6, с. 27-30.

О. Н. Новикова: Английские имена в русском именнике. № 6, с. 84-86.

Д. А. Романов: Бесталаный. № 6, с. 103-109.

2 Bibliografie vyexcerpovaného materiálu z časopisu Naše řeč

Naše řeč, ročník 2007

P. Nejedlý: Rejčert aneb rýchart. Č. 1, s. 50-52.

L. Uhlířová: Kra, kerný, krahový. Č. 1, s. 52-53.

Z dopisů jazykové poradně. Č. 1, s. 56.

D. Svobodová: Cizojazyčné lexikální přejímky užívané v komunikaci na chatu. Č. 2, s. 67-80.

A. Černá: *Hloupý jako sádlo a stydlavý jako skopový lůj* (Sonda lingvistická i kulturně-historická). Č. 2, s. 81-93.

L. Jílková: Svatební list – překlad na půl cesty? Č. 2, s. 107-111.

L. Jílková: Co to znamená, když je článek (na Wikipedii) pahýl? Č. 5, s. 270-272.

Naše řeč, ročník 2008

M. Churavý: Nad slovníkem obyčejné řeči. Č. 1, s. 39-44.

J. Steinerová: Besedy a besídky v toponymech na území Čech. Č. 1, s. 52-54.

J. Matúšová: Bobek, bobeček. Č. 1, s. 55-56.

Z dopisů jazykové poradně. Č. 1, s. 56.

J. Rejzek: (Staro)nová etymologická příručka. Č. 2, s. 102-104.

J. Štěpán: Ty brďo! Č. 2, s. 108-109.

F. Štícha: Dobře vytuněný automobil. Č. 2, s. 110-111.

Z dopisů jazykové poradně. Č. 2, s. 112.

H. Konečná: Dějiny české hudební terminologie. Č. 3, s. 150-153.

S. Čmejková: Ulítávat na něčem? Č. 3, s. 161-165.

J. Rejzek: Punktovat (se). Č. 3, s. 165-167.

Z dopisů jazykové poradně. Č. 3, s. 168.

J. David: Nová česká oikonyma typu *Chodovec City*, *Barrandov Hills*, *Nové Měcholupy...* a *Šmoulov*. Č. 4, s. 192-196.

I. Bozděchová: Recept na zkratky a značky. Č. 4, s. 220-222.

P. Nejedlý: O hlavách bílých a hlavách zelených. Č. 4, s. 222-223.

H. Konečná: Znáte šostouše? Č. 5, s. 269-271.

Z dopisů jazykové poradně. Č. 5, s. 272.

Naše řeč, ročník 2009

D. Svobodová: Publikace o slovech cizího původu v němčině a slovenštině. Č. 1, s. 43-45.

J. Štěpán: Poutavě o původu slov v češtině. Č. 1, s. 46-48.

V. Holubová: K významu slova *sponze* v současné češtině. Č. 1, s. 52-54.

J. Rejzek: *František* a *purpura*. Č. 1, s. 54-56.

Z dopisů jazykové poradně. Č. 1, s. 56.

D. Svobodová: Co můžeme vygooglit? Č. 2, s. 110-111.

Z dopisů jazykové poradně. Č. 2, s. 112.

M. Ireinová: Knihotoč. Č. 3, s. 165-166.

F. Martínek: Publikace o přejímkách, především z angličtiny. Č. 4, s. 214-219.

B. Procházková: Když se řekne *kafkárna*. Č. 4, s. 220-223.

Z dopisů jazykové poradně. Č. 4, s. 224.

M. Beneš: Kdo je *laureátem* (Nobelovy ceny)? Č. 5, s. 268-270.

Z dopisů jazykové poradně. Č. 5, s. 271.

Naše řeč, ročník 2010

Š. Šimek: Kterak *Huňové* a *Bohové* byli, aneb ke dvěma staročeským etnonymům. Č. 1, s. 53-55.

J. David: Lidová a bakalářská etymologie vlastních jmen (na příkladu toponym). Č. 2, s. 57-70.

Z. Hlubinková: Základ *-brus-* v toponymech na Moravě a Slezsku. Č. 2, s. 109-111.

Z dopisů jazykové poradně. Č. 2, s. 112.

J. Šimandl: *Pasarela, Paserela*. Č. 3, s. 158-161.

Z. Tichá: Šrotovné. Č. 3, s. 162-165.

J. Rejzek: Rozšafný. Č. 3, s. 165-167.

Z dopisů jazykové poradně. Č. 3, s. 168.

K. Rysová: Proč jsou věci *šejdrem*? (K etymologii slova *šejdrem* na základě češtiny z doby střední.) Č. 4, 5, s. 266-269.

Z dopisů jazykové poradně. Č. 4, 5, s. 272.

Naše řeč, ročník 2011

J. Kraus: *Oslí můstky*. Č. 1, s. 51-53.

J. Letafková: Existují ještě *hodní Fridolínové* a *zlí Dětrichové*? Č. 1, s. 53-56.

B. Procházková: K významu slova *forsáž* v současné češtině. Č. 2, s. 106-111.

Z dopisů jazykové poradně. Č. 2, s. 111.

P. Nejedlý: *Nazádisté* a *násadisté*. Č. 3, s. 159-161.

M. Koutová: K významům slova *kargo/cargo*. Č. 3, s. 161-167.

L. Jílková: *Blog* (a také *log*). Č. 4, s. 221-223.